

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง ผู้สูงอายุกับการจัดเกลาทางสังคมในครอบครัวในการสืบทอดคุณธรรมแก่เยาวชนในกรุงเทพมหานคร มีการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องต้องศึกษา ซึ่งจะนำมาเสนอดังนี้

1. ความหมายและลักษณะของผู้สูงอายุ
2. การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ
3. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
4. แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดเกลาทางสังคม
5. ความสำคัญของคุณธรรม
6. ความสำคัญของครอบครัวต่อการอบรมเรื่องคุณธรรม
7. ความสำคัญของผู้สูงอายุในครอบครัวที่สามารถรับผิดชอบเรื่องการอบรมด้านคุณธรรม
8. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายและลักษณะของผู้สูงอายุ

องค์การสหประชาชาติ (1990) และ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2539 : 9) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ผู้สูงอายุ” คือ บุคคลทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ผลจากการประชุมสมัชชาโลกเกี่ยวกับผู้สูงอายุเมื่อปี พ.ศ. 2525 ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรเลีย

สังคมไทย ให้ความหมายไว้ว่า เมื่อบุคคลมีอายุสูงขึ้นมีการเรียกบุคคลนั้นหลายอย่าง ได้แก่ คนชรา ผู้เฒ่า ผู้สูงอายุ ผู้อาวุโส เป็นต้น (กชกร สังขชาติ, 2538 : 1)

คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุ (2535 : 12) ให้ความหมายผู้สูงอายุไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีความเสื่อมถอย ความเจริญเติบโตของร่างกายลดลง ความต้านทานโรคลดลง

กรมประชาสงเคราะห์ (2530 : 11) ได้ให้ความหมายคำว่า “ผู้สูงอายุ” หมายถึง การพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในระยะสุดท้ายของช่วงอายุนมนุษย์ ความสูงอายุนี้อาจจะเริ่มตั้งแต่เกิดมา และดำเนินต่อเนื่องไปจนถึงสิ้นสุดอายุขัยของสิ่งมีชีวิตนั้น

กรมประชาสงเคราะห์ (2530 : 11) ได้ให้ความหมายคำว่า “ผู้สูงอายุ” หมายถึง การพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างค่อนเนื่องในระยะสุดท้ายของช่วงอายุนมนุษย์ ความสูงอายุนี้จะเริ่มตั้งแต่เกิดมา และดำเนินต่อเนื่องไปจนสิ้นสุดอายุขัยของสิ่งมีชีวิตนั้น

จากการศึกษาความหมายต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุนั้น มักจะมีความแตกต่างในการให้คำจำกัดความซึ่งพอสรุปได้ว่า ผู้สูงอายุ คือ บุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไปมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ตั้งแต่เกิดจนสิ้นสุดของชีวิต

สุพัตรา สุภาพ (2536 : 53) ได้กล่าวว่า ผู้สูงอายุจะต้องมีลักษณะ เป็นผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป เป็นผู้ที่มีความเสื่อมตามสภาพ มีกำลังลดลง เชื่องช้า เป็นผู้สมควรให้การอุปการะ และเป็นผู้ที่มีโรคควรได้รับการช่วยเหลือ

ฟอง เกิดแก้ว (2525 : 124) ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้สูงอายุ คือ เมื่อใดกำลังกายและสุขภาพของร่างกายเริ่มลดลง ก็แสดงว่าเริ่มเข้าสู่วัยสูงอายุ ทำให้ขาดหน้าที่ทางเศรษฐกิจ ทำงานได้ได้น้อยกว่าเดิมในลักษณะที่ร่างกายไม่อำนวยให้ทำ แสดงว่าเริ่มเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งจะมีปัญหาทางด้านจิตใจเพิ่มขึ้น เป็นต้นว่า เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และมีการแยกตัวความต่าง ขาดการติดต่อกับสังคม ส่วนรวมเห็นคุณค่าของตัวเองลดลงต้องการให้ผู้สนใจและเป็นที่ยอมรับในสังคม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2539 : 4) กล่าวว่า ลักษณะผู้สูงอายุในเชิงสังคมวิทยา จะพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานภาพ บทบาท ค่านิยม บรรทัดฐานของสังคม การจัดช่วงชั้นทางสังคม และองค์กรหรือสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภาวะสูงอายุ ดังนั้นการเข้าใจลักษณะผู้สูงอายุ จึงต้องเข้าใจลักษณะโครงสร้างทางสังคมของกลุ่มผู้สูงอายุ ตลอดจนลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวเนื่องกับภาวะสูงอายุด้วย

2. การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ

การเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุ คือ ภาวะสูงอายุเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ และสังคม ที่มนุษย์มีอาจหลีกเลี่ยงได้ และความชราเป็นภาวะการมีอายุสูงขึ้น ซึ่งอาจจะมี ความอ่อนแอของร่างกาย จิตใจ ตลอดจนมีความเจ็บป่วยหรือความพิการร่วมด้วย นักสังคมวิทยา ยอมรับว่าภาวะสูงอายุเป็นการก้าวสู่สภาพการเปลี่ยนแปลง หรือบทบาทใหม่ของสังคม นอกนั้น ภาวะสูงอายุยังเป็นผลจากการสูญเสียอย่างค่อยเป็นค่อยไปของความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพร่างกาย จิตใจ และสังคม ดังต่อไปนี้

2.1 ด้านร่างกาย

การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของผู้สูงอายุ จะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยๆ และค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย และการเปลี่ยนแปลงนี้แตกต่างกันในระยะเวลาเร็วหรือช้าในแต่ละบุคคล (McGaugh and Kiesler, 1981) ดังนี้

1. ผิวหนัง ผู้สูงอายุจะมีผิวหนังแห้ง เที่ยว่นและตกกระเป็นแห่ง ๆ จากการเสื่อมของคอลลาเจนและจำนวนเนื้อเยื่อ (Collagen) ตลอดจนชั้นต่างๆ ของผิวหนังจะบางลง ทำให้เกิดบาดแผลได้ง่าย ไขมันใต้ผิวหนังจะลดจำนวนลง ค่อมเหงื่อจะลดการทำงาน หลังหนังน้อตลง มีผลทำให้การระบายความร้อนของร่างกายในผู้สูงอายุลดลง นอกจากนี้เล็บมีความเจริญเติบโตลดลง 50% และบางแตกเปราะง่าย
2. กล้ามเนื้อชนิดลาย (Striated Muscle) ลดจำนวนลงและมีเซลล์ไขมันเข้าไปแทรกในเซลล์กล้ามเนื้อน้อตมาก มีความแข็งแรงของกล้ามเนื้อลดลง
3. กระดูก มักจะเปราะบางจากการสูญเสียของแคลเซียม การดูดซึมลดลง หรือภาวะสูญเสียแคลเซียมของกระดูก ซึ่งเกิดจากฮอร์โมนเอสโตรเจน ซึ่งหลังออกมาน้อย เป็นผลทำให้กระดูกบางลง ทำให้โอกาสแตกหักได้ง่าย
4. เส้นเลือด โดยทั่วไปผนังเส้นเลือดมักจะแข็งตัวและหนาขึ้นทำให้รูเส้นเลือดแคบลง การไหลเวียนไม่ดี มักจะเกิดเส้นเลือดดำโป่งพองด้วย

2.2 ด้านจิตใจ

เมื่อผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและสังคม เช่น การมีกำลังถดถอย การหยุดหรือการปลดจากงานประจำ การเปลี่ยนแปลงวิถีทางค่านิยมชีวิตหลังจากเคยทำงานมาในช่วงเวลา 20 - 30 ปี การตกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องต่างๆ ลง วงสังคมแคบ ทำให้เกิดความรู้สึกสูญเสียบทบาท ซึ่งอาจกระทบกระเทือนทางเศรษฐกิจ ทำให้ความมั่นใจในความสามารถและคุณค่าของคนองลดลง ถ้าหากเกิดการสูญเสียสามีหรือภรรยาหรือบุตรซึ่งเป็นบุคคลใกล้ชิดหรือเพื่อนสนิท ก็จะทำให้เกิดการกระทบกระเทือนใจเพิ่มมากขึ้น และถ้าสุขภาพทางกายขาดผู้ใกล้ชิดดูแล จะทำให้เกิดความรู้สึกหมดหวัง ท้อแท้เป็นทวีคูณ ความรู้สึกสูญเสียบทบาทในวัยสูงอายุ มักจะเกิดขึ้นในหมู่พวกทำงานมากกว่าพวกทำงานฝีมือ และเกิดขึ้นในผู้สูงอายุชายมากกว่าผู้สูงอายุหญิง เพราะผู้สูงอายุหญิงนั้นได้ผ่านการสูญเสียบทบาทและการปรับตัวมาก่อนผู้สูงอายุชาย กล่าวคือ ในช่วงหมดประจำเดือนราวอายุ 45 - 50 ปี ความสามารถทางสติปัญญาต่างๆ ไปไม่ได้ลดลง เนื่องจากโรคภัยบางอย่าง หรือความเสื่อมของเนื้อเยื่อในสมอง ส่วนด้านการปรับตัวด้านจิตใจและอารมณ์ของแต่ละ

ละบุคคล ย่อมจะแตกต่างกันไปตามความสามารถของแต่ละบุคคลและสิ่งแวดล้อม ระดับการศึกษา และฐานะทางเศรษฐกิจ รวมทั้งการเตรียมตัวของการปรับตัวเข้าสู่วัยสูงอายุ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ด้วย

2.3 ด้านสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม นอกจากจะเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงทางกายและจิตใจแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับคนอื่นๆ ทั้งไปในสังคมนั้นๆ ที่มองบทบาทหรือแบ่งแยกกลุ่มผู้สูงอายุในสภาพต่างๆ สังคมที่เน้นความสำคัญและความสำเร็จของกลุ่มคนหนุ่มสาวมากกว่าสิ่งอื่นใด กลุ่มผู้สูงอายุก็จะรู้สึกว่าคุณไร้ประโยชน์และเป็นภาระสังคม แต่สังคมที่ออกของผู้สูงอายุว่ามีคุณค่า มีประสพการณ์ มีความเฉลียวฉลาด ให้ประโยชน์แก่สังคม ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ เป็นต้น กลุ่มผู้สูงอายุก็จะผ่านไปสู่บทบาทนั้นๆ ได้โดยไม่รู้ถึงยุ่งยากและกระทบกระเทือนสูญเสียบทบาทอย่างรวดเร็วนัก อาชีพบางประเภทที่ด้อยอาศัยการสะสมของประสบการณ์ และความยาวนานที่อยู่ในอาชีพเพื่อการเชื่อถือยอมรับของสังคม ผู้สูงอายุย่อมจะได้เปรียบและประสบความสำเร็จได้ดีกว่า เช่น ผู้สูงอายุที่เคยมีอาชีพผู้นำทางการเมือง ผู้บริหารประเทศ หรือที่ปรึกษาทางกฎหมาย ผู้นำทางศาสนา และผู้นำทางธุรกิจขนาดใหญ่ เป็นต้น แต่ถ้าผู้สูงอายุที่มีอาชีพที่ต้องใช้กำลังกายหรือหน้าตาบุรุษ เช่น อาชีพนักแสดง หรือกรรมกร การอยู่ในอาชีพก็เป็นช่วงสั้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539)

3. แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

1. ทฤษฎีทางด้านชีววิทยา (Biological Theories)

ทฤษฎีผู้สูงอายุทางด้านชีววิทยา เป็นทฤษฎีที่พยายามอธิบายสาเหตุของความชราเชิงชีววิทยา (McPherson, 1983 . สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539 : 11 - 12) ดังนี้

1.1 ทฤษฎีทำลายตัวเอง (Auto Immune Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การเป็นผู้สูงอายุเกิดจากร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันปกติน้อยลง พร้อมกับมีการสร้างภูมิคุ้มกันทำลายตัวเองมากขึ้น ดังนั้นการสร้างภูมิคุ้มกันปกติน้อยลง มีผลให้ร่างกายต่อสู้เชื้อโรคและสิ่งแปลกปลอมน้อยลง ก่อให้เกิดการเจ็บป่วยง่าย

2. ทฤษฎีทางด้านจิตวิทยา (Psychological Theories)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า การเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพและพฤติกรรมของผู้สูงอายุ เป็นการพัฒนาการปรับตัวเกี่ยวกับ สติปัญญา ความจำ ความนึกคิด ความรับรู้และแรงจูงใจ รวมทั้งสังคมที่อยู่อาศัย แนวคิดของทฤษฎีทางจิตวิทยาดังนี้

2.1 ทฤษฎีความปราดเปรื่อง (Intelligence Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุที่ปราดเปรื่อง และคงความเป็นปราชญ์อยู่ได้ต้องมีความสนใจศึกษาค้นคว้าอยู่ตลอดเวลา เป็นผู้ใฝ่รู้ และเป็นผู้ที่มีสุขภาพดี ตลอดจนเป็นผู้ที่มีเศรษฐกิจดี

2.2 ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality Theory) ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขหรือความทุกข์ในบั้นปลายของชีวิต ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของชีวิตที่ผ่านมา ถ้าผู้สูงอายุได้รับความรักความอบอุ่น ความเอื้ออาทรจากครอบครัวเป็นอย่างดี สามารถอยู่กับลูกหลานได้จะมีความมั่นคงทางด้านจิตใจ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มักจะเป็นผู้สูงอายุที่มีความสุข แต่กลับตรงกันข้าม ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ไม่ได้รับการดูแลจากลูกหลาน ทำงานร่วมกับผู้อื่นก็ไม่ได้ ใจก็คับแค้น มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ค่อยจะมีความสุข ชีวิตเฉยเมย ซึมเศร้า และคิดว่าตนเองไม่มีค่า (กษกร สังขชาติ, 2538 : 19 - 20)

2.3 ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal relationships Theory)

แฮร์ แอสค จัฒนิวณ เป็นจิตแพทย์ผู้มีชื่อเสียง เขาได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีพฤติกรรมและบุคลิกภาพมากมาย แก่นสาระของทฤษฎีของเขาก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในวัยเด็ก เป็นตัวกำหนดนิสัยใจคอ บุคลิกภาพ ค่านิยม ความเชื่อ ความเป็นคนปกติ ไม่ปกติ เขาได้อธิบายในหัวข้อขั้นตอนการพัฒนาการว่า ในช่วงวัยเด็กตอนปลาย เป็นช่วงที่เด็กเริ่มมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ชับซ้อนขึ้น มิได้เป็นฝ่าย "รับ" แต่เพียงอย่างเดียว แต่เริ่มรู้จักคิด รู้จักเลือกที่จะสัมพันธ์กับบุคคลอื่น อย่างมีความมุ่งหมายมากขึ้น เพราะสมองพัฒนาการมากขึ้น พฤติกรรมของเด็กจะอยู่ภายใต้อิทธิพลของเพื่อน และผู้ใหญ่ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย ระเบียบนี้เป็นระเบียบที่เหมาะสมที่สุดที่จะสอนนิสัยต่าง ๆ เพราะเด็กจะเรียนรู้ได้ดีมาก เช่น การเคารพกฎหมาย การเคารพระเบียบวินัย การปลูกฝังนิสัยการเห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว การรักและดอนมทรรักษาธรรมชาติ จริยธรรมทางศาสนาขั้นพื้นฐาน หากเด็ก ๆ ไม่ได้รับการแนะนำสั่งสอนอบรมจากผู้ใหญ่ในช่วงนี้แล้ว เมื่ออย่างเข้าสู่วัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ การอบรมสั่งสอนปลูกฝังถึงเหล่านี้ จะเป็นไปได้น้อยกว่า (Even, 1990 ; Hall & Lindzey, 1986, อ้างใน ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2534)

ส่วนแมนจินีและควินซี (Mancini, 1980; Quinn, 1980) เสนอทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุตรงกันว่า ผู้สูงอายุที่สัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ว่าจะต่างวัยหรือวัยเดียวกัน มีความ

สำคัญยิ่งคือสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี ส่วนผู้สูงอายุที่มีร่างกายและจิตใจอ่อนแอ สันเหตุจากขาดความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับผู้อื่น นอกจากนั้นทอมสันและวอล์กเกอร์ (Thomson and Walker, 1987) รายงานว่า ความสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยไมตรีจิตระหว่างผู้สูงอายุและเด็กทุก ๆ วัย จะเสริมสร้างสุขภาพจิตและขวัญแก่ผู้สูงอายุ

และอีริกสัน (Erikson, 1964) ศึกษาว่าผู้สูงอายุที่ยังคงมีสัมพันธ์ภาพกับเด็กรุ่นลูกหลาน (Intergenerational Relationships) ทั้งในครอบครัวและนอกครอบครัว จะเป็นผู้สูงอายุที่มีจิตใจมั่นคง ไม่ค่อยเศร้าร้อช ทำใจยอมรับความชราและความตายของผู้ใกล้จะถึงและของตนเองได้ เพราะความสัมพันธ์ต่างวัยทำให้ผู้สูงอายุประจักษ์แจ้งในสังขรณ์คือวัฏจักรของชีวิต (Life Cycle) โดยมองเห็นว่า ชีวิตของตน กิจกรรมทางชีวิต หรือชีวิตทางสังคมของตน ได้มีคนรุ่นลูกหลานมารับตีบทอด

2.4 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning) เบนดูรา (Bandura, 1977) ถือว่า คุณธรรมเป็นความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์สำหรับประเมินความถูกผิดของพฤติกรรม กฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ การเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ตรงของตนเอง ส่วนหนึ่งเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น เป็นการเรียนด้วยการสังเกต และอีกส่วนหนึ่งเกิดจากการฟังคำบอกเล่าและการอ่านสารบันเทิงของผู้อื่น

3. ทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยา (Sociological Theories)

ทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยาเป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงสภาพทางสังคม ที่เกิดขึ้นในชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมีหลักเกณฑ์ที่เชื่อถือได้ และศึกษาตามแนววิทยาศาสตร์ เป็นการศึกษาที่ยอมรับกันทั่วโลกว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า เป็นองค์ประกอบสำคัญของความรู้ที่มีหลักการและเหตุผล ซึ่งได้มีนักทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยาได้เสนอเป็นแนวความคิดและทฤษฎีหลายทฤษฎี ดังนี้

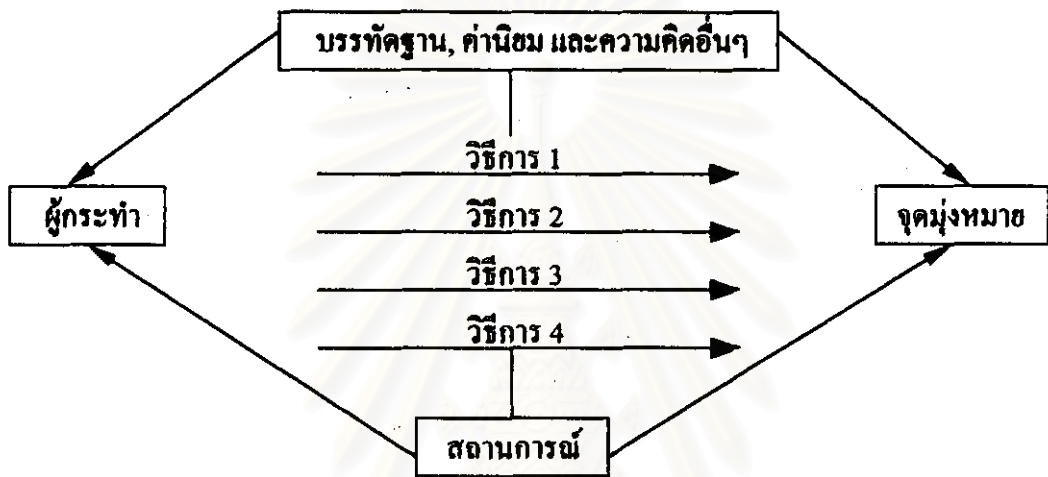
3.1 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural Functional Theory)

พาร์สันส์ (Parsons, 1951) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน มีบทบาทสำคัญมากเกี่ยวกับทฤษฎีโครงสร้างและการหน้าที่ และได้ให้ข้อสมมติฐานเกี่ยวกับสังคมว่า การที่มนุษย์เข้ามาอยู่ในสังคม และสังคมมีการจัดระเบียบขึ้นนั้น เนื่องจากสมาชิกในสังคมมีความสมัครใจ จะเข้าไปทำกิจกรรมต่างๆ ในสังคมนั้น นอกจากนั้นได้เสนอแนวความคิดว่า การกระทำ (action) จุดมุ่งหมาย (goals) วิธีการ (means) และแนวคิดของผู้กระทำ (actor's orientation) ซึ่งขยายความว่า

ผู้กระทำ หมายถึง บุคคลที่มีประสบการณ์ต่าง ๆ และรู้จักควบคุมสถานการณ์ มีวิธีการต่างๆ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายต่างๆ ที่ตั้งไว้

สถานการณ์ หมายถึง เงื่อนไขต่างๆ ที่ผู้กระทำรู้จักและมีอิทธิต่อการเลือก จุดมุ่งหมาย และจะดำเนินการต่างๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายนั้นๆ

แนวคิดของผู้กระทำ หมายถึง ค่านิยม บรรทัดฐาน และความคิดอื่นๆ ที่ผู้กระทำได้รับอิทธิพล ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้กระทำดำเนินการต่าง ๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายภายใต้สถานการณ์นั้น เราสามารถจะแสดงออกในรูปของแผนผัง ซึ่งนำมาจาก เทอร์เนอร์ (Turner, 1986 : 61) ดังนี้

จากรูปสามารถออกตัวอย่าง เพื่อให้เกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร การอธิบายต้องมองผู้สูงอายุและบุตร จากแนวคิดของพาร์สันส์ตามแผนผัง กล่าวคือ เวลาที่บุตร (Actor) จะประพฤติอย่างไรอย่างหนึ่งต่อผู้สูงอายุ (Goals) มนุษย์จะเข้าใจ สถานภาพและบทบาท ทศนคติความเชื่อของตนเองที่จะปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ (Actor's Orientation) ในสถานการณ์เกี่ยวกับการเลี้ยงดูผู้สูงอายุ (Situational Conditions) ดังนั้นบุตรจะต้องมีวิธีการต่างๆ (Means) ที่จะทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขสบายใจ กล่าวคือ มีความประพฤติเรียบร้อย ความเคารพ และความกตัญญูต่อผู้สูงอายุ ในทำนองเดียวกันผู้สูงอายุจะปฏิบัติต่อบุตร โดยมีลักษณะความคิด และมีแนวทางในการกระทำในทำนองเดียวกัน เช่น การให้ความรู้ การให้คำปรึกษาแนะนำ ฯลฯ เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์มีความเคารพ เคารพ เคารพ เกิดความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างผู้สูงอายุกับบุตร

หน้าที่สำคัญที่จะรักษาระบบสังคมไว้ได้มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. มีวัตถุประสงค์และดำเนินไปเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ (Goal Attainment) วัตถุประสงค์ของสังคมมีความจำเป็น เพื่อความอยู่รอดแห่งสังคม สมาชิกในสังคมจะอยู่ได้อย่างสงบสุข ทำอย่างไรที่จะนำยอดวัตถุประสงค์ของสังคมนี้ไปสู่สมาชิกในสังคม มีการดำเนินการ

ไปสู่เป้าหมาย และมีการควบคุมอย่างไรที่จะทำให้สมาชิกได้ปฏิบัติไปสู่วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของสังคม สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่นี้ ได้แก่ สถาบันครอบครัวและญาติ และสถาบันการศึกษา

2. มีการปรับตัว (Adaptation) การปรับตัวมีความจำเป็นและสำคัญมากต่อการมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน การที่สมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์และกระทำระหว่างกันนั้น จำเป็นต้องคิดหาเทคนิควิธีการต่างๆ ที่จะบรรลู่วัตถุประสงค์ของสังคม และเสริมสร้างพลังต่างๆ ภายในระบบให้ดีขึ้น สถาบันในสังคมที่ช่วยทำหน้าที่นี้อย่างมาก ได้แก่ สถาบันเศรษฐกิจ

3. มีการบูรณาการรวมหน่วย หรือการประสานประสานส่วนต่าง ๆ (Integration) การบูรณาการรวมหน่วยมีความสำคัญต่อระบบก็เพราะ เมื่อสร้างความเข้าใจภายในระบบ เพื่อช่วยการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายของสังคม และเพื่อป้องกันภาวะความตึงเครียดที่อาจจะเกิดได้ ในระบบ สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่นี้ ได้แก่ สถาบันการเมือง การปกครอง สถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

4. มีการจัดการกับความตึงเครียด (Tension Management Latency) ภายในแบบสังคมย่อมจะมีความขัดแย้ง หรือความตึงเครียดอยู่เป็นธรรมดา จากบุคคล กลุ่มบุคคล สถาบัน หรือชุมชน แบบสังคมจะต้องมีหน้าที่แก้ไขหรือจัดการกับสิ่งเหล่านั้น เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลในสังคม สถาบันสังคมที่ทำหน้าที่ดังกล่าว ได้แก่ สถาบันศาสนา สถาบันศาล เป็นต้น (Parsons 1951,1954 อ้างใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539 : 22 - 26)

3.2 ทฤษฎีการจัดระเบียบทางสังคม (Social Organization Theory)

เป็นทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุที่อยู่ในสังคมอย่างมีระเบียบตามที่สังคมคาดหวังไว้ นักสังคมวิทยามักจะสนใจการจัดระเบียบทางสังคม และจะสงสัยว่ามีปัจจัยอะไรที่มนุษย์มารวมกันอยู่ในสังคมได้ ตลอดจนสามารถปรับตัวกับสังคมได้อย่างไร สำหรับการจัดระเบียบทางสังคมนี้ ไคร์ซอกกล่าวในเรื่องของแนวความคิดและทฤษฎีการจัดระเบียบทางสังคมที่อธิบายผู้สูงอายุในฐานะเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคม (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2536) ดังต่อไปนี้

การจัดระเบียบทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีขอบเขตกว้างขวาง ที่ครอบคลุมปรากฏการณ์หลายอย่าง เริ่มจากการจัดให้มีกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อให้สมาชิกยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อกัน กฎเกณฑ์เหล่านี้ คือ บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norms) ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ เมื่อมีบรรทัดฐานทางสังคมขึ้นมาแล้วจะต้องมีการสนับสนุนให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติตามบรรทัดฐานนั้น นอกจากนั้นสังคมยังสร้างกฎเกณฑ์อื่น ๆ ขึ้นมาสนับสนุนบรรทัดฐานอีกหลาย

อย่าง เช่น ระบบค่านิยม ความเชื่อทางสังคม อุดมการณ์ ระบบสัญลักษณ์ และสถาบันทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม ยังเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์หลายอย่าง เช่น สถานภาพ และบทบาท บรรทัดฐานทางสังคม เป็นปรากฏการณ์ที่ผูกพันกับสถานภาพ และสถานภาพเกี่ยวข้องกับบทบาท อย่างใกล้ชิด จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงหัวข้อย่อยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. สถานภาพและบทบาท เป็นหน่วยสังคมที่เล็กสุดในการจัดระเบียบทางสังคม ก็คือสถานภาพและบทบาท สถานภาพ หมายถึง ตำแหน่ง (Position) ที่บุคคลครองอยู่ ตำแหน่งต่าง ๆ ที่แต่ละบุคคลครองอยู่ ถือได้ว่าเป็นชุดของสถานภาพ (Status Set) เช่น ผู้สูงอายุ ก. มีชุดของสถานภาพที่ประกอบด้วยการมีสามี คา พ่อ เกษตรกรผู้อาวุโส ฯลฯ ส่วนบทบาท หมายถึง หน้าที่ที่บุคคลได้แสดงออกมาตามสถานภาพของคน บางบทบาทแยกได้เป็น บทบาทคาดหวังจากสังคม และบทบาทที่แสดงจริง ทั้งสถานภาพและบทบาทมีความสำคัญต่อการจัดระเบียบทางสังคมก็ เพราะสังคมได้กำหนดว่า บุคคลใดในสังคมควรมีบทบาทอย่างไรบ้าง อันเป็นแนวทางหนึ่งในการจัดระเบียบทางสังคม เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ บุตร ครู ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด ฯลฯ สังคมคาดหวังบทบาทของบุคคลเหล่านี้ สถานภาพบางอย่างก็ได้นำมาโดยการใช้ความสามารถ (Achieved Status) เช่น ตำแหน่งทางการศึกษา ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง เป็นต้น

2. ค่านิยมทางสังคม (Social Values) เป็นค่านิยมที่มีความสำคัญต่อการที่เราจะจัดระเบียบทางสังคม ในด้านที่สมาชิกในสังคมประพฤติปฏิบัติตามที่ปรารถนาเป็นเครื่องชี้และแสดงความประพฤติของคนในสังคมสมาชิกของสังคมจะมีลักษณะค่านิยมคล้ายๆ กัน ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งซึ่งช่วยให้สังคมจัดระเบียบและอยู่ร่วมกัน คือ “สิ่ง” ที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ปรารถนาจะเป็น หรือกตัญญูตามนเป็น สิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับต้องทำ ต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คน “บูชา” ยกย่อง และมีความสุขที่จะได้เห็น ได้ฟัง ได้เป็นเจ้าของ ค่านิยมของสังคมจึงเป็นการจัดรูปแบบพฤติกรรมที่มีความหมายต่อบุคคล และเป็นแบบฉบับความคิดที่ฝังแน่นสำหรับยึดถือในการปฏิบัติของคนในสังคม” นอกจากนี้นักสังคมศาสตร์ได้ให้ความหมายของค่านิยมต่าง ๆ กัน แต่พอจะสรุปได้ว่าค่านิยมเป็นเกณฑ์ในการเลือกพฤติกรรมที่จะทำ เป็นเกณฑ์ในใจที่จะใช้ตัดสินใจในการกำหนดการกระทำและเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งที่เป็นสิ่งที่ปรารถนาหรือสิ่งที่ดี เช่น ค่านิยมที่มีต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ ค่านิยมความกตัญญู และค่านิยมเคารพผู้อาวุโส เป็นต้น ดังนั้นค่านิยมทางสังคมจะหมายถึง สิ่งที่สมาชิกในสังคมส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรมีค่าควรแก่การกระทำและเป็นสิ่งที่คอยควบคุมพฤติกรรม ซึ่งเป็นการจัดระเบียบทางสังคมตามที่สังคมยกย่องว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องในภาวะการณ์ต่าง ๆ

3. บรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) เป็นบรรทัดฐานทางสังคมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสมาชิกในสังคม เพื่อให้สังคมได้มีการจัดระเบียบ และมีมาตรการที่สังคมยอมรับเป็นหลัก ในการพิจารณาถึงโทษบุคคลที่ฝ่าฝืน บรรทัดฐานทางสังคมเป็นลักษณะทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดว่าบุคคลควรมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันไป เช่น ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ประพฤตินิสิต เป็นที่ยอมรับของสังคม สังคมจึงได้กำหนดบรรทัดฐานหรือแนวทางที่สมาชิกในสังคม ได้ปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ สังคมได้สร้างบรรทัดฐานไว้ 3 ประการ คือ

1) วิถีประชา (Folkways) เป็นลักษณะของพฤติกรรมมนุษย์ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากสมาชิกรุ่นก่อนๆ นำมาปฏิบัติจนเคยชินเป็นนิสัย เช่น การยกมือไหว้ ทำอย่างอัตโนมัติต่อผู้สูงอายุ

2) จารีต (Mores) มีลักษณะคล้ายกับวิถีประชา ที่บุคคลมีความประพฤติน่าต่อต้านมาหลายชั่วอายุคนจนมีความสลับซับซ้อน มีขั้นตอน มีพิธีรีตองมากขึ้น ตลอดจนมีข้อห้ามต่าง ๆ ด้วย เช่น การเลี้ยงดูผู้สูงอายุ และทำบุญอุทิศส่วนกุศลเมื่อถึงแก่กรรม

3) กฎหมาย (Laws) เป็นแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคล อะไรควรละเว้นอะไรควรต้องทำ ซึ่งได้กำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมายมรดกที่ผู้สูงอายุจะมอบให้แก่บุตรหลานที่เลี้ยงดูคน

การจัดระเบียบทางสังคมจึงจำเป็นต้องมีบรรทัดฐานในระดับต่างๆ กัน ใช้เป็นเครื่องมือพิจารณาผู้ที่ฝ่าฝืนระเบียบทางสังคม เพราะฉะนั้นบรรทัดฐานจึงเป็นกฎหมายทางสังคม ซึ่งมีระดับดีการบังคับหรือการลงโทษแตกต่างกัน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539 : 18-19)

4. สถาบันทางสังคม (Social Institutions) การที่มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมนั้นสังคมเปรียบเสมือนสิ่งมีชีวิต ซึ่งมีความต้องการ เช่นเดียวกับระบบทางชีวะทั้งหลาย เช่น ความคงอยู่ให้สืบต่อเนื่องตลอดเวลา ความเจริญเติบโต และต้องการพึ่ง นอกจากนั้นแล้ว สังคมยังต้องการความกลมเกลียว เมื่อสังคมมีความต้องการเช่นเดียวกับระบบชีวะเช่นนี้ สังคมก็ย่อมมีความต้องการพื้นฐาน หรือปัจจัยพื้นฐานเช่นเดียวกับปัจจัยสี่ อันเป็นความต้องการของมนุษย์ ถ้าสังคมใดไม่ได้รับความต้องการพื้นฐานอย่างเพียงพอ สังคมนั้นจะประสบกับความหายนะหรือสลายตัวในที่สุดได้ สังคมที่ประสบความวุ่นวายหรือวิกฤติส่วนมากแล้ว ไม่ได้บรรลุถึงความต้องการพื้นฐานอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเพียงพอทั้งสิ้น เมื่อสังคมมีความต้องการพื้นฐานดังนี้แล้ว ก็จะต้องแสวงหาวิธีการ เพื่อให้บรรลุถึงความต้องการดังกล่าว วิธีการของสังคมคือ การสร้างสถาบันต่าง ๆ ขึ้นมา แล้วมอบหน้าที่ให้แก่สถาบัน จึงมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้สังคมถึงความต้องการพื้นฐาน สถาบันที่เกิดขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ให้แก่สังคมเราเรียกว่า “สถาบันสังคม” (Social Institutions) (อารง สุทธศาสตร์, 2530:3-4)

จะเห็นได้ว่าสถาบันทางสังคมมีความจำเป็นสำหรับสังคม เพื่อทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ตลอดจนควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกด้วย เพื่อให้สังคมมีระเบียบและดำเนินต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

3.3 ทฤษฎีบทบาท (Role Theory)

บรูม และเซลซนิก (Broom and Selznick 1997 : 60) อธิบายว่า บทบาทบางครั้งเรียกว่า “บทบาททางสังคม” เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวกับตำแหน่งเฉพาะทางสังคม เช่น การเป็น ปู่ เป็นย่า เป็นพ่อ เป็นแม่ เป็นลูก เป็นครู เป็นต้น ความหมายของบทบาทเป็นการกล่าวถึงสิทธิ และหน้าที่ที่ขึ้นอยู่กับตำแหน่งทางสังคม ซึ่งบอกให้รู้ว่าแต่ละคนควรจะแสดงบทบาทอะไรบ้างในการเป็นปู่ เป็นพ่อ เป็นครู และเป็นหน้าที่ของเขาคือต้องแสดงพฤติกรรมตามบทบาทนั้น ๆ และเขาก็สามารถเรียกร้องหรืออ้างสิทธิอันนี้ได้

กชกร สังขชาติ (2538 : 20,22) ทฤษฎีบทบาททางสังคม ทฤษฎีนี้ นักสังคมวิทยา อธิบายว่า บุคคลจะปรับตัวต่อการเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างไร การปรับตัวจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาทของตนเองและบทบาทของสังคม การปรับตัวจะดีที่สุดถ้าบุคคลสามารถจะปรับบทบาทของตนให้ กับบทบาททางสังคม บุคคลจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขขึ้นอยู่กับการปฏิบัติตนต่อบทบาทที่ กำหนดปฏิบัติอยู่อย่างเหมาะสม อายุจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง ในการที่จะกำหนดบทบาทของแต่ละบุคคล ดังนั้นบุคคลจะปรับตัวต่อการเป็นผู้สูงอายุได้ดีเพียงใดย่อมน่าจะขึ้นอยู่กับ การยอมรับบทบาทของตนเองในแต่ละช่วงอายุที่ผ่านมาตั้งแต่ วัยเด็ก วัยผู้ใหญ่ จนกระทั่งวัยสูงอายุ ซึ่งบทบาทดังกล่าวจะส่งผล ไปถึงการยอมรับบทบาททางสังคมที่จะเปลี่ยนแปลงในอนาคตด้วย จากทฤษฎีบทบาท สามารถทำให้บุคคลวัยอื่นๆ หรือวัยสูงอายุเองจะได้ทราบว่า ทำไมผู้สูงอายุบางคน จึงมีปัญหาในการปรับตัวเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันสำคัญที่จะต้องเข้าใจถึงบทบาทของผู้สูงอายุที่ได้สูญเสียไปจากการที่เคยเป็นหัวหน้าครอบครัว และเคยเป็นผู้ทำรายได้เลี้ยงครอบครัว แต่กลับมามีรายได้น้อยลง เพราะเกษียณอายุ สถาบันครอบครัวควรจะส่งเสริมผู้สูงอายุในบทบาทอื่นๆ เช่น การเป็นบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เพื่อเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรให้ลูกหลาน และลูกหลานควรเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ ส่วนในด้านสังคมจะสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุได้มาก โดยการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นในทุกหมู่บ้านและทุกชุมชน เพื่อจะทำให้ผู้สูงอายุในวัยเดียวกันจะได้พบปะสังสรรค์กัน ปรึกษาหารือในการที่จะช่วยเหลือสังคมได้ด้วย ผู้สูงอายุแต่ละคนมีความสามารถแตกต่างกัน เช่น เป็นครู แพทย์ พยาบาล ตำรวจ หรือนักธุรกิจ เป็นต้น ก็สามารถให้ ทำให้บทบาททางสังคมของผู้สูงอายุเหล่านี้ได้ทำงานอาสาสมัครตามความสนใจของแต่ละคนก็จะ ทำให้บทบาททางสังคมของผู้สูงอายุมีต่อเนื่องและสามารถทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขในบั้นปลาย

ของชีวิตได้ และจากทฤษฎีนี้เป็นการเตรียมตัวของบุคคลด้วยกัน เพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุด้วยการเตรียมพร้อมที่จะรับสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างสงบสุข

สมเด็จพระสังฆราช (2539 : 93-101) อธิบายว่า บทบาทผู้สูงอายุในสังคมไทยเป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่ผ่านประสบการณ์ของชีวิตและการทำงานเป็นระยะเวลานาน อาจกล่าวได้ว่าเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าในสังคม อย่างไรก็ตามบทบาทของผู้สูงอายุจะเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด จากอดีตถึงปัจจุบันจึงเป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจในการศึกษาวิจัยหาองค์ความรู้ต่าง ๆ เพื่อที่จะคาดหวังกบทบาทของผู้สูงอายุในอนาคตต่อไป

ในอดีตบทบาทผู้สูงอายุในฐานะเป็นครูและที่ปรึกษาพระเป็นสังคมเกษตรกรรม การเรียนรู้จึงไม่เป็นทางการ จากประสบการณ์ของผู้สูงอายุจึงเป็นบทเรียนที่นำมาถ่ายทอดสู่ลูกหลาน นอกจากนั้นยังเป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอนแก่บุตรหลานในทุก ๆ เรื่อง รวมถึงค่านิยมและศีลธรรมตลอดจนเป็นที่ปรึกษาของสมาชิกในครอบครัว เพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมทั้งในครอบครัวและชุมชน ดังนั้นผู้สูงอายุจึงเป็นหลักของครอบครัว

ในปัจจุบันบทบาทผู้สูงอายุได้เปลี่ยนแปลงไป เพราะการพัฒนาไปสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรม ทำให้ผู้สูงอายุไม่ได้ทำหน้าที่เป็นครูและที่ปรึกษาอีกต่อไป ทั้งนี้เพราะบุตรหลานแยกครอบครัวไปต่างหากบุตรที่แต่งงานจึงเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งเป็นลักษณะที่เกิดขึ้นในสังคมเมือง ส่วนในสังคมชนบทนั้นผู้สูงอายุจะมีบทบาทในการเลี้ยงดูหลาน เพราะเศรษฐกิจรัดตัว บุตรที่แต่งงานแล้วต้องไปทำงานต่างถิ่น ที่บุตรให้ผู้สูงอายุเลี้ยงดู แม้ในสังคมเมืองบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรหลานก็ยังประปรายอยู่เช่นกัน

ในอนาคตบทบาทของการเป็นครูและที่ปรึกษาจะน้อยลง เพราะมีสถาบันอื่น ๆ มาทำหน้าที่แทน ซึ่งผู้สูงอายุจะหันมาเป็นผู้ดำเนินการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ฉะนั้นการคาดการณ์บทบาทของผู้สูงอายุของสังคมไทยขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ถ้าการเติบโตทางคุณธรรมวัฒนธรรมในสังคมยังมีอยู่ คงจะทำให้การเปลี่ยนแปลงบทบาทเรื่องผู้สูงอายุไม่แตกต่างจากอดีตและปัจจุบันมากนัก

ผู้วิจัยเห็นว่าบทบาทผู้สูงอายุในสังคมไทยนับตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต เป็นบทบาทที่สำคัญ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งมีอิทธิพลต่อผู้สูงอายุในด้านการปรับตัวต่อตนเอง และสังคม เพื่อว่าผู้สูงอายุจะได้เข้าใจบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไป และสามารถแสดงบทบาทได้อย่างเหมาะสมในการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณค่าต่อครอบครัว และสังคมสืบไป

3.4 ทฤษฎีกิจกรรม (Activity Theory)

เบอร์เกส (Burgess อ้างใน Thomson, 1972 : 402 - 403. วนิดา ภิรมย์ 2537 : 5) ซึ่งถือว่าเป็นบิดาแห่งสาขาวิชา (Gerontology) มีความเห็นว่า ผู้สูงอายุไม่ได้ถูกกีดกันออกจากกิจกรรมในสังคมและบทบาทใหม่ของผู้สูงอายุก็สามารถรับผิดชอบการทำงานที่สร้างผลผลิตได้ และเขายังเชื่อว่า การที่ผู้สูงอายุไร้บทบาทนั้น ทำให้กลายเป็นผู้ไร้ประโยชน์แก่ครอบครัวและสังคม หากความภูมิใจในตนเอง รู้สึกเหงา ถูกทอดทิ้ง และปรับตัวได้ค่อนข้างช้ามาก ซึ่งตรงกันข้ามกับผู้สูงอายุที่มีบทบาทและกิจกรรมทางสังคม จะรู้สึกว่าตนเป็นคนมีคุณค่า เป็นที่ยอมรับของผู้คน

นอกจากนี้ บาร์โรว์ และ สมิท (Barrow and Smith 1979 quoted in Thomson, 1972 : 402 - 403; อ้างใน วนิดา ภิรมย์, 2537 : 6) ได้ใช้ทฤษฎีเป็นแนวหลักในการมองผู้สูงอายุและอธิบายว่า กิจกรรมทางสังคมเป็นเรื่องในสังคมของมนุษย์ทุกคนทุกวัย ดังนั้นสำหรับผู้สูงอายุแล้ว กิจกรรมยังเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อการมีสุขภาพกายและจิตที่ดี บุคคลที่กิจกรรมสูงจะมีการปรับตัวได้ดี ทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสังคม และเน้นว่าบุคคลควรรักษาระดับกิจกรรมทางสังคมของตนไว้ เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ และสำหรับผู้สูงอายุเองก็พยายามที่จะรักษาระดับกิจกรรมและทักษะของตนในวัยกลางคนให้นานที่สุด บทบาทและกิจกรรมใดๆ ก็ตามที่บุคคลถูกผลักดันให้เลิกกระทำจะต้องมีกิจกรรมขึ้นมาทดแทน และบุคคลที่สามารถดำรงชีวิตโดยรักษาระดับกิจกรรมสังคมไว้ได้ จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูง มีภาพพจน์ก็เกี่ยวกับตัวเองในทางบวก (Self-image) ทำให้บุคคลเหล่านั้นเป็นผู้สูงอายุที่ประสบผลสำเร็จในชีวิต

3.5 ทฤษฎีความต่อเนื่อง (Continuity Theory)

ทฤษฎีนี้เชื่อว่า ผู้สูงอายุจะมีความสุขได้ก็ต่อเมื่อได้กระทำกิจกรรม หรือปฏิบัติตัว เช่นที่เคยกระทำตัวมาก่อน บุคคลใดคุ้นเคยกับการอยู่ร่วมกับคนหมู่มากก็กระทำต่อไป บุคคลใดพอใจชีวิตที่อยู่อย่างสงบ สันโดษ ก็อาจแยกตัวออกมาอยู่ตามลำพัง ทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงพฤติกรรมของผู้สูงอายุอย่างกว้างๆ ว่า จะต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงมากมายที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การลาของสามีหรือภรรยา การเกษียณอายุ และรายได้ที่ลดลง เป็นต้น (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2539 : 13)

นอกจากนั้น ทฤษฎีนี้ยังกล่าวไว้ว่า หากผู้สูงอายุยังคงสามารถปฏิบัติได้ในสิ่งที่เคยปฏิบัติมาแล้ว ย่อมทำให้คนมีความสุข ดังนั้น การใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ย่อมหมายถึง การที่ผู้สูงอายุในปัจจุบันสามารถประกอบกิจกรรมต่างๆ อย่างที่ตนเองเคยทำในช่วงที่ผ่านมา (อาภา ใจงาม, 2533 : 140 - 141) ซึ่งสอดคล้องกับที่เซอร์วินสตัน เซอร์ซิด กล่าวถึงผู้สูงอายุไว้ คุณลักษณะที่ผู้สูง

อายุควรปฏิบัติ คือ ไม่ควรใช้ชีวิตอยู่ไปวันๆ โดยไม่ได้ทำอะไร แต่อย่างน้อยต้องทำคนให้มีประโยชน์กับลูกหลาน เพื่อให้เป็นคนที่มีความสามารถอยู่ตลอดเวลา (กรมการแพทย์, 2525 : 40) ถ้าผู้สูงอายุทำได้เช่นนี้ ผู้สูงอายุจะมีความพึงพอใจในตัวเอง และดำเนินชีวิตได้โดยไม่เป็นภาระแก่ผู้ใด (อัจฉรา นางจินดา และ ขจิวรุต ภิญโญธรรมศิริ, 2534 : 427)

ส่วนสำคัญสำหรับทฤษฎีนี้ คือ ผู้ที่เข้าวัยสูงอายุจะสวมบทบาทใหม่ (new role) เพื่อไปทดแทนบทบาทเก่าทั้งหมดไป บุคคลจึงอยู่ในสภาพที่มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง การกระทำเช่นนี้เท่ากับเป็นการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ (สอิศย์ นิยมญาติ, 2539 : 40)

3.6 แนวความคิดความพึงพอใจ

ความพึงพอใจมีแนวคิด 2 ประเด็น คือ

ประเด็นแรก ความพึงพอใจในรูปแบบของการได้รับการตอบสนองถึงที่ประสงค์ (Objective) เป็นลักษณะเมื่อคนได้รับการตอบสนองในสิ่งที่เขาต้องการเขาก็จะมีความพึงพอใจ แต่ถ้าหากว่าเขาไม่ได้รับในสิ่งที่เขาต้องการก็จะเกิดความไม่พึงพอใจ ดังที่ ปอร์เตอร์ และ โรเจอร์ (Porter and Lowler, 1968 : 30) ได้กล่าวถึง ความพึงพอใจและผลผลิตว่า รางวัลเป็นเหตุให้เกิดความพึงพอใจ และการปฏิบัติงานจะก่อให้เกิดรางวัล ดังนั้น ความพึงพอใจในความหมายนี้จึงหมายถึง ระดับความตรงรอยกันระหว่าง ความคาดหวังที่บุคคลมีอยู่ และรางวัลหรือสิ่งตอบแทนที่บุคคลนั้นได้รับจริง ซึ่งความหมายนี้ มักใช้ในงานเขียนที่เกี่ยวกับความพึงพอใจต่องาน (Job Satisfaction)

ประเด็นที่สอง ความพึงพอใจในแงุ่มที่เป็นทัศนคติ หรือเป็นการประเมินในเชิง อคติ (Attitudinal or Subjective Assessment) โดยตามค่านิยมที่เป็นของ โรเซนเบิร์ก และ ฮอลแลนด์ (Rosenberg and Halland, 1960 : vol 3) กล่าวว่า ทัศนคตินี้ประกอบด้วย สามส่วน คือ

1. ส่วนที่เป็นความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้ ความนึกคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
2. เป็นส่วนที่เกี่ยวกับอารมณ์หรือความรู้สึก เป็นส่วนที่เกี่ยวกับอารมณ์ หรือความรู้สึกที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เขาได้มีความรู้ หรือความเข้าใจอยู่ก่อนแล้ว หรือเป็นความรู้ความเข้าใจเท่าที่เขาารู้
3. เป็นส่วนที่เกี่ยวกับการกระทำหรือพฤติกรรมเป็นส่วนที่มีผลต่อการกำหนดพฤติกรรม ดังนั้นความพึงพอใจในแง่นี้ ซึ่งเป็นความรู้สึกในเชิงนามธรรมในลักษณะของความสุข ความสบายใจ หรือความเพลิดเพลิน ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล (ศิริพรพร, 2539 : 13)

3.7 แนวคิดการสนับสนุนทางสังคม

บรอดเฮด (Broadhead และคณะ 1991) กล่าวว่า การสนับสนุนทางสังคม ควรอยู่บนพื้นฐานของ "Person-environment" ซึ่งหมายถึง การเข้าไ้ระหว่างความต้องการของบุคคลกับทรัพยากรที่ทำได้จากสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการนั้น โดยอธิบายว่าคุณลักษณะของบุคคล ไม่เพียงแต่ต้องการความช่วยเหลือเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสามารถในการรับความช่วยเหลือ และความรู้ถึงความเพียงพอของการช่วยเหลือ (Broadhead ; Sarason, Sarason, Shearin, cited in Gary et : al. 1991 อังโนชญะพงศ์ อนุวัตรบรรจง , 2540) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของบุคคลผู้รับ มีความรู้ถึงมีความต้องการช่วยเหลือ และผู้ให้รับรู้ว่า ผู้รับต้องการ ซึ่งอาจจะให้หรือไม่ให้การช่วยเหลือก็ได้ แต่ถ้าผู้ให้ไม่รับรู้ว่า ผู้รับต้องการความช่วยเหลือ การให้ความช่วยเหลือจึงไม่เกิดขึ้น

คอบ (Cobb, 1976) ได้ให้ความหมายการสนับสนุนทางสังคมว่าเป็นการได้รับข้อมูลข่าวสารที่ทำให้เขาเชื่อว่า มีคนให้ความรัก ความเอาใจใส่ ให้ความยกย่อง มองเห็นคุณค่า ทำให้เขารู้สึกว่า เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายสังคมนั้น ซึ่งสอดคล้องกับมอสโลว์ (Maslow, 1970) ได้กล่าวว่า ความต้องการของมนุษย์นั้นประกอบด้วยความต้องการด้านร่างกาย ความต้องการความปลอดภัย ความต้องการความรัก ความมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของ ความต้องการการยกย่องและความต้องการเป็นตัวของตัวเอง และเข้าใจตนเอง

นอกจากนั้นยังมีแนวคิดการสนับสนุนทางสังคมในเชิงโครงสร้างและแนวคิดเชิงหน้าที่ โดยการสนับสนุนของเครือข่ายทางสังคมที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดจะบรรเทาผลในทางลบของความเครียด ดังนั้นการจะทราบผลที่ได้รับจากการสนับสนุนทางสังคมชัดเจนขึ้น เมื่อเผชิญกับปัญหาเช่นผู้ป่วยที่มีการสนับสนุนจากทางสังคมที่ดีจะมีความซึมเศร้าน้อยกว่าคนที่มีการสนับสนุนทางสังคมไม่ดี ส่วนแนวคิดการสนับสนุนทางสังคมที่เน้นความสอดคล้องของความต้องการของผู้รับ ทรัพยากรและการตอบสนองของผู้ให้ โดยแนวคิดนี้ยังได้ทำนายว่าบุคคลจะหาการสนับสนุนทางสังคมที่ตนเองต้องการได้

4. แนวความคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม

4.1 ความหมายของการขัดเกลาทางสังคม

ในหนังสือพจนานุกรมทางสังคมวิทยา (Dictionary of Sociology) Duncan ได้ให้คำนิยามไว้ว่า "การอบรมให้รู้ระเบียบสังคม คือ กระบวนการเรียนรู้ระบอบของมนุษย์ที่จะทำให้

บุคคลได้เรียนรู้ ถึงค่านิยมที่สำคัญ ๆ ของสังคมตลอดจนรูปแบบสัญลักษณ์ในแบบสังคม ซึ่งบุคคลนั้นเข้าร่วมอยู่ และนำมาใช้เป็นบทบาทในการแสดงออก” (Duncan, 1968 : 170)

ตุทัตธา ตุภาพ (2540 : 48) ให้ความหมายของการขัดเกลาทางสังคมว่า เป็นกระบวนการที่มนุษย์เรียนรู้ ขอมรับค่านิยม กฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากการติดต่อดัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อจะได้มีสถานภาพและปฏิบัติตามบทบาทต่าง ๆ ที่สังคมต้องการ

งามพิศ สัตย์สงวน (2538 : 70) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นผลของการกระทำที่จับช้อนระหว่างศักยภาพที่จะเรียนรู้ของมนุษย์ เพื่อให้เกิดความสัมพันธทางสังคมกับคนอื่น ๆ และปรับตัวเข้ากับกฎข้อบังคับของระบบวัฒนธรรมที่เฉพาะ

อำนงค์ อติวัฒน์ทิธิ์ และคณะ (2532 : 51) การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ

ฉรงค์ เส็งประชา (2537 : 45) การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการปลูกฝังบรรทัดฐานของกลุ่มให้เกิดขึ้นในตัวบุคคล ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เขาสามารถอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้ด้วยดี

ศุขุม ศรีบูรินทร์ (2525 : 55) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการหล่อหลอมทางวัฒนธรรม ซึ่งปัจเจกชนเรียนรู้ความชำนาญพื้นฐาน ค่านิยม ความเชื่อ และแบบแผนพฤติกรรมของสังคม

พิทยา สายชู (2524 : 1) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่สังคม หรือกลุ่มตั้งตอนโดยตรงหรือทางอ้อม ให้ผู้ที่จะเป็นสมาชิกของกลุ่มได้เรียนรู้และรับเอาระเบียบวิธีกฎเกณฑ์ ความประพฤติและคุณค่าต่าง ๆ ที่กลุ่มนั้นได้กำหนดไว้เป็นระเบียบของความประพฤติและความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมนั้น

จอร์จ เอ. ลันด์เบอร์ก (George A. Lundberg, 1963) กล่าวว่า การอบรมให้เรียนรู้ของสังคมเป็นกระบวนการของการปะทะสังสรรค์(Interaction) ซึ่งปัจเจกชนได้เรียนรู้นิสัย ทักษะ ความเชื่อ และมาตรฐานของการตัดสินใจ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการมีชีวิตอยู่ร่วมกันในกลุ่มสังคม

เซเมลด (Semell, 1963) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการที่บุคคลสรรรับ (Selectively Acquired) ทักษะ ความรู้ ทศนคติ ค่านิยม แรงจูงใจ ที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มทั้งหลายที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ (อ้างใน พงษ์สวัสดิ์ สวัสดิ์พงษ์, 2528 : 2)

เอลกิน (Elkin, 1960 : 4) ให้นิยามว่า Socialization เป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้วิธีการต่าง ๆ ของสังคมจนตีพที่จะทำหน้าที่ (ดำเนินชีวิต) อยู่ในสังคมนั้นได้

บรูม และเซลนิค (Broom and Selnick 1977 : 86) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องประสบตั้งแต่เด็กจนเป็นผู้ใหญ่ โดยเรียนรู้ถึงค่านิยม กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผน ที่มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ วางไว้ เพื่อให้ความสัมพันธและการอยู่ร่วมกัน สามารถดำเนินต่อไป ได้ด้วยดี ฉะนั้นการขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้บุคคลสามารถปรับตัว เข้ากับวิถีชีวิต ระเบียบ บรรทัดฐาน ที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

แบ็ค (Back 1977 : 125) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการเรียนรู้ ของบุคคลตั้งแต่เกิดเป็นต้นมาจนปัจจุบันและอนาคตที่เกิดขึ้นในสังคม

โอดเซน (Olsen, 1968 : 120) กล่าวว่า การขัดเกลาทางสังคม คือ กระบวนการรวม (Total Process) กระบวนการหนึ่ง ซึ่งเป็นแหล่งที่ปัจเจกบุคคลได้อาศัยบุคลิกภาพของตนและเป็น แหล่งที่เขาอาศัยเรียนรู้หรือฝึกฝนการเป็นสมาชิกของสังคม (Social Actor) กระบวนการนี้รวม หมายถึงกระบวนการเรียนรู้ ค่านิยม บรรทัดฐาน ความเชื่อ อาชีพ และเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นต้น กล่าวโดยสรุปก็คือ การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการเรียนรู้เรื่องทางสังคม (Social Learning) และกระบวนการก่อรูปบุคลิกภาพ (Personality Formation)

โคนิค (Koenig, 1970 : 53) กล่าวว่า Socialization เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคล แต่ละคนเป็นสมาชิกแห่งสังคมที่เขาอยู่อย่างสมบูรณ์ หมายความว่า เขาประพฤติและกระทำการ ได้ สอดคล้องกับวิถีประเพณีและศีลธรรมจรรยาแห่งสังคม (เหมือนอย่างที่มีสมาชิกคนอื่น ๆ ได้ประพฤติ และกระทำ) อย่างสมบูรณ์ (อ้างในวราคม ที่สุกะ, 2527 : 235)

สรุป การขัดเกลาทางสังคม เป็นกระบวนการเรียนรู้กฎเกณฑ์ ระเบียบ แบบแผน ค่านิยม ความเชื่อของสังคม เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต

4.2 ประเภทของการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมสามารถทำได้ 2 ทาง คือ

1. การขัดเกลาทางสังคมโดยทางตรง เช่น การที่พ่อ แม่ ฝึกอบรมเด็กให้รู้จักบุคคล รู้จักใช้กิริยามารยาททางสังคม ครู อาจารย์สอนหนังสือนักเรียน และนักศึกษาให้มีศิลปะและวิทยาการ ต่างๆ รวมทั้งให้ทำหน้าที่การเป็นพลเมืองที่ดี เป็นต้น

2. การขัดเกลาโดยทางอ้อม เช่น การได้เข้าไปฟังอภิปราย ฟังการได้วาที ฟัง ปาฐกถา ทำให้ได้รู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ การอ่านหนังสือตามห้องสมุด การฟังวิทยุ การดูโทรทัศน์และภาพยนตร์ ก็เป็นหนทางที่จะทำให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้ระเบียบต่างๆ ในสังคม

นอกจากนี้การเข้ากลุ่มกับเพื่อนฝูงทั้งในที่ทำงานและสถานศึกษา ก็ล้วนแต่ช่วยให้เกิดการปรับตัวและพัฒนาบุคลิกภาพได้ทั้งสิ้น

4.3 แนวคิดการขัดเกลาทางสังคม

การขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่สำคัญกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาบุคคลเป็นการฝึกอบรมให้สมาชิกสามารถปรับตัวเข้ากับค่านิยมที่ติของสังคม ดังนั้น จึงได้มีนักคิดหลายท่านที่ได้เสนอแนวทางการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งมีดังต่อไปนี้

อิมิล เดอร์ไธม (Durkheim, 1964) ผู้มีคตินิยมทางสังคมวิทยาในช่วงยุคแรก ๆ ได้เสนอวิธีการขัดเกลาทางสังคมไว้ดังนี้

1. ในการแนะนำสั่งสอนเด็กจะต้องเน้นการใช้อำนาจบังคับอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแนะนำสั่งสอนทางศีลธรรม เป็นงานยิ่งใหญ่มากสำหรับครู การศึกษาศีลธรรมจำเป็นต้องดำเนินการอย่างจริงจัง และต้องพยายามพิมพ์บรรทัดฐานที่ติของสังคมไว้ในจิตใจของเด็กไว้อย่างถาวร จนกลายเป็นบุคลิกประจำตัว และคุณสมบัติที่เด่นของครูก็คือ อำนาจทางศีลธรรม (Moral Authority)

2. เด็กเหมือนผ้าขาวหรือกระดาษเปล่า ๆ ยังขาดลักษณะเด่นของตัวเอง เด็กได้รับลักษณะทุกอย่างจากสังคม ในการอบรมเด็กให้มีสติปัญญาครูจะต้องมีความตั้งใจจริงและมีความมั่นใจ ถ้าครูขาดความมั่นใจ และความกล้าหาญทางศีลธรรม เด็กจะไม่กล้า ไม่เชื่อฟัง ดังนั้น การอบรมทางศีลธรรม จึงต้องอาศัยแบบที่แน่นอน และไม่เปลี่ยนแปลงทางการตัดสินใจเป็นประจำ

ปิอาเจต์ (Piaget 1932) นักจิตวิทยาชาวสวิสได้เสนอแนวคิดในการอบรมเด็กดังนี้

1. การอบรมเด็กควรจะต้องเน้นการให้เหมาะสมกับการพัฒนาในวัยต่างๆ ไม่ควรใช้อำนาจบังคับอย่างเคร่งครัด แต่ควรใช้ความมีเหตุผลทางศีลธรรม (Moral Reasoning) ในแต่ละช่วงอายุ เด็กจะมีเหตุผลทางศีลธรรมไม่เหมือนกัน เช่น เด็กเล็กๆ เชื่อว่ากฎเกณฑ์ทางศีลธรรมเกิดขึ้นจากพระเจ้าเป็นเจ้า เด็กอายุระหว่าง 8-9 ปี เชื่อว่าศีลธรรมเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างสมาชิก

2. เด็กจะพัฒนาความก้าวหน้าในการปฏิบัติตามกฎ อย่างเป็นอิสระ และเป็นที่น่าพอใจก็โดยการเล่นกันกับเพื่อน และการยอมรับความเคารพที่เท่าเทียมกัน

พระปัญญานันทภิกขุ (อ้างใน ชำนาญค์ อธิวัฒน์ศิริ, 2532 : 61) แห่งวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ปากเกร็ด นนทบุรี ได้เสนอแนวทางการขัดเกลาทางสังคมดังนี้

1. พ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก พ่อ แม่จึงต้องเป็นตัวอย่างที่ดีในการแนะนำ ตั้งสอนลูก การพูดอย่างดีขวไม่พอดังมีกรกระทำให้เป็นตัวอย่างที่ดีควบคู่กันไปด้วย ลูกทุกคน ในครอบครัวมักอ่าแบบอย่างจากพ่อ แม่ ไว้เสมอ โดยทั่วไปลูกๆ เป็นเสมือนกระจกเงาต้องให้รู้จัก พ่อ แม่ เป็นอย่างไร มีพฤติกรรมเป็นอย่างไร ส่วนหนึ่งสามารถขัดเกลาได้จาก กระจกเงา คือ พฤติกรรมของลูกนั่นเอง

2. เด็ก เป็นผู้บริสุทธิ์ เปรียมเสมือนสำลี และอ่อนเหมือนกับดินเหนียวอ่อน ผู้ใหญ่จะเป็นเป็นอะไรก็ได้ จะวาดหรือระบายสีอะไรลงไปก็ได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องระมัดระวัง ใน การนั้นและประทับภาพต่าง ๆ ลงในจิตใจของเด็ก

3. การอบรมเด็กควรคำนึงไปในทางส่งเสริม ให้เด็กมีความคิดทางสร้าง สรรค์ ให้มีการเจริญเติบโตทางสมอง และให้เสรีภาพทางความคิด ภายในขอบเขตที่เหมาะสม ไม่ ควรปล่อยให้เด็กทำอะไรตามใจชอบ โดยไม่มีหลักและขอบเขตจำกัด เราควรจำเป็นต้องมีระเบียบ ไว้กล่อมกลาใจของเขากับการถูกกักไว้ในรอบ ซึ่งต้องปฏิบัติตามระเบียบวินัย และขนบธรรมเนียมประเพณี

ท่านศาสตคามูฮัมมัด (ขอความสันติสุขแก่ท่าน) (หะดีษซอเฮียะ , 1403 : 1306) ได้ วางรากฐานไว้ไว้นวณะว่า

“ เด็กทุกคนเกิดมาในสภาพที่บริสุทธิ์ ดังนั้น บิดามารดาของเขาเป็นผู้ที่จะทำให้ เขานับถือศาสนาญูดายหรือทำให้เขานับถือศาสนาคริสต์ หรือทำให้เขาเป็นผู้บูชาไฟ” (รายงานโดย บุคอรี และมุสลิม) และการเรียกเด็กในความหมายของ “ชีวิตที่บริสุทธิ์” (อัล-กูรอาน 18: 79) หลัก การสำคัญในการขัดเกลาทางสังคมของอิสลาม ซึ่งอิสลามเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาบริสุทธิ์เหมือนผ้าขาว ที่สามารถจะป้ายหรือเติมสีอะไรลงไปได้ตามแต่ประสงค์ ทั้งยังถือว่าผู้ใหญ่หรือผู้เป็นบิดามารดา เป็นผู้มื่อทธิพลต่อการกำหนดบุคลิกภาพ และวิถีชีวิตของเด็กในด้านความเชื่อ ทัศนคติ พฤติกรรม หรือจริยธรรม รวมถึงการยอมรับว่าเด็กสอนได้ เด็กให้เป็นคนดีคนเก่งได้ โดยผ่านกระบวนการ ขัดเกลาคุณธรรมตามคำสอนของศาสนา

คุรซิค อะหมัด (ฮัจญ์นุดดิน จัรดีร์, 2538 : 4) นักวิชาการมุสลิม ได้อธิบาย การขัดเกลา (ตัชกียะ คือ การชำระขัดเกลาตนเองให้บริสุทธิ์จากกิเลส) ไปที่ปัจเจกบุคคล และ เชื่อมโยงกับพัฒนาการบรรลุถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การขัดเกลาจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้ มนุษย์สมบูรณ์แบบ ซึ่งในการขัดเกลาจำเป็นต้องมีเครื่องมือ 5 อย่างด้วยกัน คือ

1. การรำลึกถึงพระเจ้า
2. การได้รับการอภัยจากพระเจ้า
3. การดำรงมั่นอยู่ในความอดทน

4. การประเมินตนเอง

5. การวิงวอนขอจากพระเจ้า

เครื่องมือเหล่านี้ จะสามารถทำให้มนุษย์สามารถบรรลุถึงความสงบสุขในโลกนี้ และโลกหน้า (อิสลามเชื่อว่ามิโลกหน้า ซึ่งเป็นโลกที่อ่าว) ศาสดาทั้งหลายล้วนถูกส่งมา เพื่อขัดเกลามนุษย์ในทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ โดยมีการบริจาคน และการละหมาดที่บ้านหรือมัสยิดเป็นเครื่องมือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์กับสังคม ประเทศชาติ และนานาชาติ เครื่องมือที่ใช้ขัดเกลาก็คือ การไปทำฮัจญ์ หรือการไปแสวงบุญตามหลักปฏิบัติของศาสนา

4.4 กระบวนการขัดเกลาทางสังคม

ในอดีตผ่านมามีนักคิดหลายท่านที่อธิบายเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคมโดยอธิบายในแง่มุมมองที่ต่างกัน โดยนักทฤษฎีที่กล่าวถึงกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในด้านทศวรรษที่ 20 มีดังนี้คือ

1. โคลีย์ (Cooley 1864-1929)
2. มีด (Mead 1863-1931)
3. ฟรอยด์ (Freud 1856-1939)

โดยแต่ละนักทฤษฎีของกระบวนการขัดเกลาในแต่ละแง่มุมดังนี้คือ

โคลีย์ (Cooley อ้างใน สุพัตรา สุภาท, 2539) ได้ให้แนวความคิดเรื่องกระบวนการขัดเกลาโดยใช้หลัก คุณตนเองจากกระจกเงา (Looking-Glass Self) คือ ความสำนึกของตัวเอง (Self) เป็นผลสะท้อนมาจากการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นและจากที่คนอื่นมาดูเราแล้วประเมินตัวเราหรือกล่าวอย่างสั้นก็คือ เป็นการมองตัวเองโดยใช้สายตาคนอื่น เหมือนตัวเองดูตัวเองจากกระจกเงา แต่บุคคลจะสามารถตัดสินใจว่าตัวเองเป็นอะไร แค่นั้น โดยเอาความคิดของคนอื่นที่มองคนหรือตัดสินใจว่าเป็นอย่างไรมาเป็นเกณฑ์สำคัญ

มีด (Mead 1863-1931) ทฤษฎีของ Mead ได้พัฒนาความคิดมาจาก Cooley โดยเขาเน้นที่ผลของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมก่อให้เกิดความเป็นตัวตนขึ้นมา โดยอธิบายว่าตัวตนมี 2 ประการ คือ

1. ตัวตน I คือ ตัวตนที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการกระตือรือร้นของตัวเอง แบบนี้ มักจะเกิดจากสังคมที่ให้อิสระภาพแก่บุคคลในการแสดงออกบ้าง ไม่เข้มงวดเกินไป

2. ตัวตน Me คือ ตัวตนที่มีแค่ความเฉื่อย ไม่กระฉับกระเฉงว่องไว ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นตัวตนที่ชอบทำตามคำสั่ง ตัวตนแบบนี้มักเกิดจากกลุ่มที่ใช้ระเบียบ กฎเกณฑ์ อย่างเคร่งครัดในการฝึกอบรม

I คือ ส่วนที่เป็นความคิดสร้างสรรค์ของตนเองเป็นส่วนที่บุคคลแสดงออกไม่ใช้ความต้องการของสังคม

Me ส่วนที่รับเอาทัศนคติ ความคิดอ่าน กฎเกณฑ์ ระเบียบ ประเพณีที่มีอยู่มาเป็นของตนโดยไม่คัดค้าน เป็นการยอมรับความต้องการของสังคม (Dowis, 1964 : 212 อ้างใน ชัยยุทธ ฤกษ์, 2534 : 20)

ฟรอยด์ (Freud, 1856-1939) ถือว่าปัจจัยทางชีววิทยามีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาบุคลิกภาพ Freud แบ่งตัวตนออกเป็น 3 อย่าง คือ Id, Ego, Super-ego

Id เป็นตัวตนที่เกิดขึ้นโดยสัญชาตญาณ และเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ เช่น รู้สึกโกรธ ยินดี หิว และความต้องการทางเพศ ฯลฯ ตัวตนแบบนี้เป็นส่วนของบุคลิกภาพที่อยู่ในจิตไร้สำนึก Freud เชื่อว่าบุคคลจะมีจิตใจไร้สำนึกในจิตไร้สำนึกนี้ส่วนหนึ่งจะพบ Id หรือความรู้สึกไม่คำที่บุคคลเก็บกดเอาไว้ตัวตน Id ถ้าจะกลายเป็แหล่งพลังซึ่งผลักดันให้บุคคลกระทำการต่าง ๆ ในบางครั้งโดยบุคคลเหล่านี้ไม่รู้สึกรู้ตัว

Ego หรือ อัดดา หรือตัวตน ที่เป็นส่วนบุคลิกภาพที่ทำให้บุคคลรู้สึกรับรู้สิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ตัวตน Ego นี้เป็นศูนย์กลางของชีววิทยา โดยเป็นตัวเชื่อมเพื่อให้เกิดความประนีประนอมระหว่างความต้องการทางชีววิทยากับความต้องการทางสังคมตัวตนแบบนี้เป็นตัวตนที่พยายามปฏิบัติภารกิจในแต่ละวัน ให้ดำเนินไปในความเรียบร้อยและถูกต้องตามครรลองแห่งชีวิตที่นิยมกันอยู่ในแต่ละสังคม

Superego เป็นส่วนเกี่ยวข้องกับคุณธรรม ระเบียบ ประเพณี กฎเกณฑ์ กฎข้อบังคับต่าง ๆ ซึ่งบุคคลรับการขัดเกลาทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นความรู้สึกไม่สูงที่จะพิจารณาว่าจะไรถูกอะไรผิด ดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควรทำ เป็นตัวกดความต้องการที่ไม่ดีงามหรือที่สังคมไม่ต้องการตลอดจนเป็นตัวส่งเสริม ego ให้ทำตามแบบที่สังคมกำหนดหรือยอมรับ Superego จึงเป็นตัวควบคุม id และ ego แนวคิดของ Freud ถือว่า Superego เป็นผลิตภัณฑ์ของสังคม ทั้งนี้เพราะบรรทัดฐานว่าจะไรผิดอะไรถูกเกิดจากสภาวะของสังคม (สุทศตรา สุภาพ 2540 : 56)

4.5 ตัวแทนที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม

ตัวแทนทางสังคม (Social Agent) ซึ่งทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมมี 6 องค์กร คือ

1. ครอบครัว (Family) การอบรมจะออกมาในรูปแบบของพ่อ แม่ ผู้ปกครอง ซึ่งนับเป็นการอบรมเบื้องต้นที่สำคัญที่สุดที่เด็กจะต้องประสบ เพราะเป็นการอบรมที่ใกล้ชิดและมี ความผูกพันอย่างลึกซึ้ง และมีอิทธิพลต่ออารมณ์ ทัศนคติ และแบบของความประพฤติแก่เด็กเป็น อย่างยิ่ง (สุพัศรา สุภาพ, 2540 : 59)

2. กลุ่มเพื่อน (Peer Group) การดูแลอบรมจากเพื่อนที่มีอายุเท่า ๆ กัน หรือมากกว่า ในวัยเด็กเป็นกลุ่มเพื่อนฝูง พอถึงวัยทำงานจะคบกับเพื่อนที่มีสถานภาพสังคมเท่าเทียมกัน ซึ่ง กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญมาก เพราะบุคคลจะยึดเพื่อนเป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการยอมรับ (สุพัศรา สุภาพ, 2540 : 59 - 60)

3. โรงเรียน (School) เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคมต่อจากครอบครัว เมื่อถึงวัยเรียนครอบครัวก็จะส่งบุตรหลานของตนไปโรงเรียนเพื่อให้ได้มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนวิชา การและได้รับการอบรมที่ดีจากโรงเรียน สิ่งที่ครอบครัวคาดหวังว่าบุตรหลานของตนจะได้รับจาก โรงเรียนจึงมี 2 ประการ คือ 1. วิชาการศึกษา ได้แก่ วิชาความรู้ 2. จริยศึกษา คือ ศีลธรรมจรรยา และมารยาทสังคม (จำนงค์ อภิวัฒน์สิทธิ์ และคณะ 2532 : 57)

4. กลุ่มอาชีพ เมื่อบุคคลได้รับการอบรมจากกลุ่มอื่นๆ ที่กล่าวมาจนถึงระดับที่จะต้อง ประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวก็ควรต้องยอมรับระเบียบวิธีปฏิบัติของอาชีพนั้น ๆ ซึ่งแต่ละอาชีพก็จะมีคุณค่าและวิธีการปฏิบัติแตกต่างกันออกไป เช่น ตำรวจแตกต่างจากแพทย์ ครู แตกต่างจากวิศวกร เป็นต้น

5. ตัวแทนทางศาสนา ได้แก่ วัด พระ นักบวช ผู้สอนศาสนา และผู้เผยแผ่ธรรม ของศาสนา ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะช่วยขัดเกลาในแง่ของการให้หลักเกณฑ์ เกี่ยวกับศีลธรรม จริยธรรม และความประพฤติที่ถูกต้องที่ควร ทำให้บุคคลมีหลักคุณธรรมที่มีคุณค่าบางอย่างในการยึดมั่นร่วมกัน ทำให้สังคมเป็นระเบียบ

6. สื่อมวลชน (The Mass Media) ได้แก่ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ สิ่งตีพิมพ์ต่างๆ วิทยุ และอื่นๆ สิ่งเหล่านี้จะเป็นสื่อทำให้เกิด ค่านิยม ความเชื่อ ทัศนคติ และได้เรียนรู้ พฤติกรรมแบบอย่างต่างๆ แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติในสังคม (สุพัศรา สุภาพ, 2540 : 60 - 62)

4.6 เป้าหมายของการจัดเกลาทางสังคม

เนื้อหาของการจัดเกลาทางสังคม มีความแตกต่าง หลากหลายเหมือนสังคมมนุษย์ แต่ไม่ว่าการจัดเกลาทางสังคมจะเกิดขึ้นในบริบทใดก็ตาม การจัดเกลาทางสังคมที่มีเป้าหมายร่วมกัน นั่นก็คือ บุคคลจะต้องได้รับเครื่องมือพื้นฐานสำหรับดำรงชีวิตในสังคม ซึ่งประกอบไปด้วย วินัย ความมุ่งหวัง เอกลักษณ์ และบทบาท ดังต่อไปนี้

1) วินัย (Discipline) การจัดเกลาทางสังคมสอนวินัยพื้นฐาน เช่น รู้จักใช้ห้องน้ำ - ห้องส้วม จนกระทั่งรู้จักใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์อันดับขั้นและละเอียดละออสูงขึ้น ความมีระเบียบวินัย ต้องมีการปลูกฝังให้แน่วแน่จนเกิดเป็นนิสัยถาวรในตัวบุคคล

2) ความมุ่งหวัง (Aspiration) การจัดเกลาทางสังคมสอนความมุ่งหวังเช่นเดียวกับวินัยเนื่องจากวินัยนั้นมักเป็นเรื่องยากที่จะยอมรับและไม่มีการวัดตอบแทน เพราะฉะนั้นประโยชน์จะเกิดขึ้นหากว่าบุคคลมองว่าวินัยเป็นวิธีการให้เขาบรรลุเป้าหมาย ทุกสังคมจะปลูกฝังความมุ่งหวังให้แก่ สมาชิก ความมุ่งหวังนี้จะเข้ากับสถานภาพที่บุคคลมี ตามเพศ วัย สังเกต หรือภูมิหลังของครอบครัว เช่น สังคมกับยุคอุตสาหกรรม บางสังคมสอนบุตรหญิงให้เป็นคนที่เคร่งครัดในสถานงานในเรือนของงานบ้าน เป็นภรรยาและแม่ที่มีความจงรักภักดี

3) เอกลักษณ์ (Identity) การจัดเกลาทางสังคมให้เอกลักษณ์แก่บุคคล ส่วนใหญ่ต้องอาศัยความมุ่งหวังที่สังคมส่งเสริม หรือไม่ส่งเสริมเอกลักษณ์ เป็นความคิดเรื่องตนเองที่ถูกสร้างขึ้นตลอดชีวิตของคน เอกลักษณ์โยงเป็น 2 ส่วน อันหนึ่งตามที่สังคมให้และที่ตัวเองให้

4) บทบาท (Role) การจัดเกลาทางสังคมสร้างบทบาท คือ สิทธิและหน้าที่ที่ผูกติดอยู่กับสถานภาพทางสังคม เด็กผู้หญิงที่เล่นตุ๊กตามีความพอใจบทบาทของแม่ การฝึกงานได้สอนให้คนงานใหม่ได้รู้ถึงบทบาทในทางอาชีพ ได้สอนทักษะที่จำเป็นสำหรับงานนั้น บทบาทที่สำคัญที่สุด ปกติแล้วจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของเอกลักษณ์ของบุคคล (Broom and others, 1817 : 88)

5. ความสำคัญของคุณธรรม

คุณธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างสันติสุขทั้งนี้ เพราะความสัมพันธ์ของมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งทางสร้างสรรค์และบ่อนทำลาย คุณธรรมเป็นการสร้างคนให้เป็นคนมีจิตใจประเสริฐสมบูรณ์ ถ้าปราศจากคุณธรรมแล้ว ก็จะไม่มีความหวังที่จะควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์

คำสอนของศาสนาต่าง ๆ เกือบทั้งหมด เน้นความสำคัญหรือคุณสมบัตินั้น ที่มนุษย์จะมี นอกจากนั้น ศาสนาต่าง ๆ ออมรับร่วมกันว่า คุณธรรมเป็นเครื่องมือที่จะช่วยพัฒนา มนุษย์ที่จะให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต เป็นความสุขสมบูรณ์หรือการหันทุกข์อย่างสิ้นเชิง แม้ ศาสนาจะเรียกว่า ภาวะสูงสุดของชีวิตต่างกันก็ตาม ในศาสนาต่างๆ แม้คุณธรรมเป็นสิ่งที่ปรากฏใน ตัวบุคคลเป็นคุณสมบัตินั้น แต่คุณธรรมมักแสดงให้เห็นจากความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ในรูปของความร่วมมือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ฉะนั้นคุณธรรมจึงมีผลให้สังคมมีความสงบราบรื่น เป็นปึกแผ่น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า คุณธรรมมีความสำคัญมาก ต่อการส่งเสริมสังคมมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ คุณธรรมส่งเสริมให้สังคมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ทำให้เกิดเป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้

5.1 ความหมายของคุณธรรม (Morality)

คำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “คุณธรรม” นี้ มีด้วยกันหลายคำ เช่น คำว่า “ศีลธรรม” หรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า Morality นั้น มาจากภาษาละติน หมายถึงหลักความ ประพฤติที่ดีงาม ส่วนคำว่า “จริยธรรม” เป็นบัญญัติศัพท์มาจากภาษาไทยแท้ ทางราชบัณฑิต บัญญัติ ขึ้นมาจากคำ 2 คำ คือ คำว่า “จริย” ซึ่งแปลว่า “ความประพฤติ” กับคำว่า “ธรรม” ซึ่งแปลว่า “หลักความจริง” เมื่อแปลออกมาแล้ว ราชบัณฑิตของไทยให้ความหมายว่า “หลักแห่งความ ประพฤติที่ดีงามเพื่อประโยชน์สูงสุดแห่งตนเองและสังคม (วริธา ชินวรรณโณ, 2536 : 1) ส่วน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 216) ให้ความหมายว่า จริยธรรม เป็นธรรม ที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

คุณธรรมเป็นเรื่องของมโนธรรมที่ควรปลูกฝังในจิตใจ ส่วนจริยธรรมเป็นเรื่อง ของความประพฤติหรือพฤติกรรมที่ดีงาม ที่ควรเสริมสร้างให้เกิดขึ้น ดังนั้น คุณธรรมและ จริยธรรม จึงเป็นของคู่กันและมักใช้ประกอบกัน คุณธรรมเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดจริยธรรม จริยธรรมจะเป็นผลของการมีคุณธรรม

สำหรับการศึกษาคำนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดให้ใช้คำว่า “คุณธรรม” เพียงคำเดียว ซึ่ง ให้ความหมายทั้งในด้านจิตใจ และด้านความประพฤติ

ในปัจจุบันนี้ คนส่วนใหญ่มักนิยมใช้คำคู่กันว่า “คุณธรรมจริยธรรม” สำหรับการ ศึกษาครั้งนี้จะกำหนดให้ใช้คำว่า “คุณธรรม” เพียงคำเดียว ให้ความหมายทั้งทางด้านจิตใจและด้าน ประพฤติปฏิบัติด้วย

การให้คำนิยามความหมายของคำว่า “คุณธรรม” นั้นมีแนวคิดรวบยอดมากมาย และหลากหลายดังที่กล่าวมาแล้ว เพราะในแต่ละสิ่งแต่ละเรื่องมี แรงบันดาลใจและประเด็นที่แตกต่างกัน ดังนั้น นักสังคมศาสตร์ และนักวิชาการอื่น ๆ หลายท่านได้ให้ความหมายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2538 : 189) ให้คำนิยามคำว่า “คุณธรรม” คือ สภาพคุณงามความดี

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อังกฤษ-ไทย (2532 : 233 - 234) ได้ให้ความหมายของคำว่า “Morality” ว่าหลักศีลธรรม ส่วนที่เป็นแก่นสารของระเบียบกฎเกณฑ์ที่อาศัยความผิดชอบชั่วดี ที่สังคมกำหนดไว้ให้สมาชิกยึดถือปฏิบัติ หลักศีลธรรมของผู้คนในสังคมใด ย่อมเป็นไปตามประมุขศีลธรรมของสังคมนั้น ศีลธรรมสากลไม่มี นอกจากจะนับเอาส่วนที่กำหนดไว้เหมือนกันในประมุขศีลธรรมของทุกสังคม ในความประพฤติบางเรื่อง

พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย (เชิรชัช เอี่ยมวราเมธ, 2530 : 928) ให้ความหมายของคำภาษาอังกฤษว่า Morality หมายถึง ศีลธรรม คุณธรรมอันดีงาม ความประพฤติ หลักปฏิบัติ การอบรมสั่งสอน

กมล ทองธรรมชาติ (สมุทร เทพพิทยา, 2541: 1) ได้อธิบายว่า “คุณธรรมหมายถึง ธรรมหรือหลักความประพฤติที่ควรแก่การยึดถือและปฏิบัติตาม

ดวงเดือน พันธุนาวิน (2524 : 2) ได้อธิบายความหมายของคำว่า Morality โดยใช้ภาษาไทยว่า “จริยธรรม” หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตถึงพฤติกรรมทางสังคมต่างๆ ด้วย ลักษณะทางพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางจริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภทเป็นลักษณะที่สังคมต้องการเพราะ ถูกต้องเหมาะสม กับอีกประเภทหนึ่งสังคมไม่ต้องการ เพราะ ไม่ถูกต้องเหมาะสม

ประกาศรี ทีห่อไอ (2540 : 21) กล่าวว่า คุณธรรม คือ “หลักธรรมจริยธรรมที่สร้างความรู้สึกผิดชอบชั่วดีในทางศีลธรรม และมีคุณงามความดีภายในจิตใจอยู่ในขั้นสมบูรณ์

ชาน็อง วุฒิจันท์ (2524 : 7) อธิบายว่า คุณธรรมเป็นลักษณะความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจ

Encyclopedic World Dictionary (1971 : 1027), Webster’s Encyclopedic Unabridged Dictionary (1994 : 930) และ College Dictionary (1908 : 867) ได้ให้ความหมายเหมือนกันของคำว่า “Morality” ว่า

1. การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ความประพฤติที่ถูกต้อง หรือดีงาม
2. ความดีงามในเรื่องทางเพศ ความบริสุทธิ์
3. คุณภาพหรือลักษณะในทางศีลธรรม
4. คำสอนหรือระบบของศีลธรรม
5. คำสอนในเรื่องศีลธรรมหรือกฎศีลธรรม

American Heritage Dictionary (1982 : 814) และ Webster's new Twentieth century Dictionary (1968 : 1168) ได้ให้ความหมายที่คล้ายกันของ Morality ว่า

1. คุณภาพของการดำรงตนให้สอดคล้องกับมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดีงาม และถูกต้อง
2. ระบบความคิดที่ว่าด้วยความประพฤติที่ผิดและถูก
3. ความประพฤติที่ดีงาม
4. กฎเกณฑ์หรือข้อแนะนำในด้านความประพฤติ ผิด ชอบ ชั่ว ดี

Oxford Advance Learner's Dictionary (1989 : 804) ได้ให้ความหมายของคำว่า "Morality" คือ

1. หลักความประพฤติที่ดี เป็นคุณธรรมส่วนบุคคลที่สังคมยึดถือทำให้มาตรฐานของคุณธรรมสูงขึ้น
2. ระดับของความประพฤติตามหลักคุณธรรม เป็นความดีงามหรือความถูกต้อง
3. ระบบศีลธรรมเป็นการเฉพาะ เช่น คุณธรรมมุสลิม คุณธรรมคริสต์ คุณธรรมฮินดู คุณธรรมพุทธ เป็นต้น

เทเลอร์ (Taylor, 1967 : 8, รัชชัช รัชจิรณาษากุล, 2539 : 17) ซึ่งเขาได้อธิบายคำว่า "คุณธรรม" ได้แก่ กฎ และมาตรฐานทางสังคมที่เป็นปฏิบัติของคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ อันเป็นลักษณะหนึ่งของวิถีชีวิตทั้งหมดในวัฒนธรรม และมีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับทุก ๆ คนที่เติบโตขึ้นมาภายในครอบครัววิถีชีวิตนั้น

บราวน์ (Brown 1965 : 41) เสนอทัศนะเกี่ยวกับคุณธรรมไว้ว่า หมายถึง ระบบกฎเกณฑ์สำหรับวิเคราะห์การกระทำผิดหรือถูกของบุคคล ซึ่งเปลี่ยนแปลงวิวัฒนาการไปตามประสบการณ์ของบุคคล

โคทเบอร์ก (Kohlberg, 1969 : 5) กล่าวว่าคุณธรรม หมายถึง ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคม

โฮแกน(Hogan , 1973:217) กล่าวว่า คุณธรรมเป็นระบบของกฎเกณฑ์ที่อยู่ภายนอก สมาชิกในสังคมสร้างขึ้น เพื่อธำเนะพฤติกรรมสังคม หรือพฤติกรรมระหว่างบุคคล เป็นระบบกฎเกณฑ์ในการประพฤดิที่ระบุข่ายของสิทธิและข้อผูกพันต่อกัน

จากความหมายต่าง ๆ ของคำว่า คุณธรรมดังกล่าวมาทั้งหมด ผู้วิจัยสรุปได้ว่า คุณธรรมคือ กฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดคความฝึคชอบ ชั่วดี ไว้ให้สมาชิกในสังคมยึดถือปฏิบัติ เพื่อความสงบสุขในสังคม

5.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณธรรม

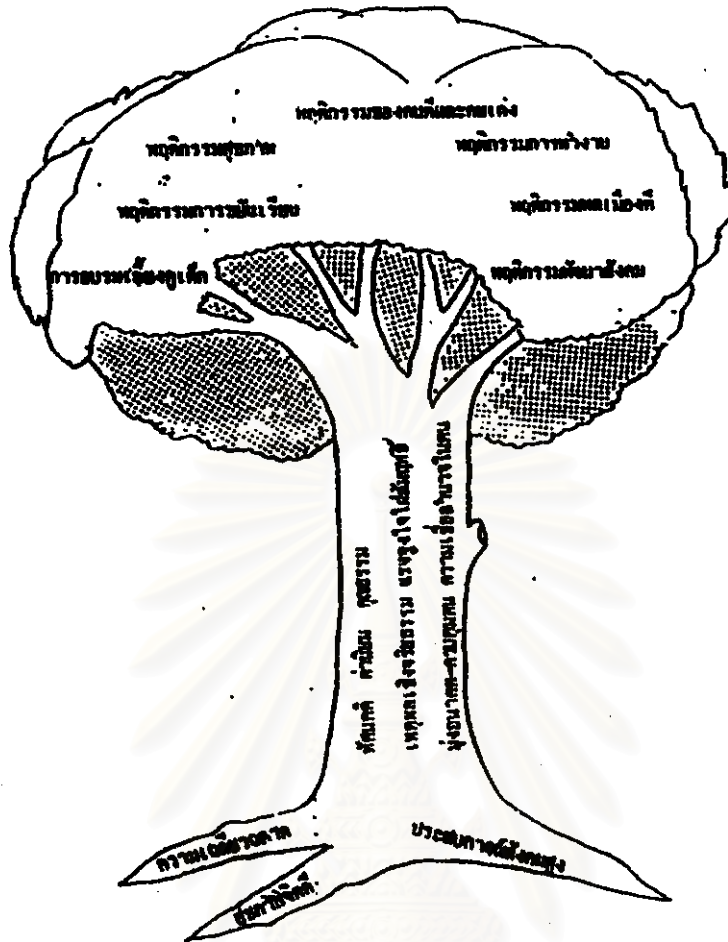
ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2538 : 3-4) นักจิตวิทยาและนักจิตวิทยาสังคม ได้อธิบายว่า ทฤษฎีต้นไม้จริยธรรมเป็นการแสดงถึงสาเหตุของพฤติกรรมคนดีและคนเก่ง และการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งมีสาเหตุมาจากจิตใจโดยสร้างจากการสรุปผลการวิจัยของเขาวชนและประชาชนไทยอายุ 6-60 ปี จำนวนหลายพันคน จากผลการวิจัยในช่วง 20 ปี ทฤษฎีแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ 1) ส่วนที่เป็นดอกและผลไม้ 2) ส่วนลำตัว และ 3) ส่วนที่เป็นราก (รูปภาพประกอบ หน้า 34)

ส่วนแรก คือ ดอกและผลไม้นบนต้น แสดงถึงพฤติกรรมการทำดี ละเว้นชั่ว และพฤติกรรมทำงานอย่างขยันขันแข็ง เพื่อส่วนรวม

ส่วนที่สอง คือ ลำตัวของต้นไม้ ประกอบด้วยจิตลักษณะที่เป็นสาเหตุมี 5 ด้าน ได้แก่ 1) เหตุผลเชิงจริยธรรม 2) มุ่งอนาคตและการควบคุมตนเอง 3) ความเชื่ออำนาจในตน 4) แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ และ 5) ทศนคติ คุณธรรม ค่านิยม ถ้าต้องการจะเข้าใจ อธิบาย ทำนาช และพัฒนาพฤติกรรมชนิดใด จะต้องใช้ลักษณะบางด้านหรือทั้ง 5 ด้านนี้ประกอบกัน จึงจะได้ผลดีที่สุด

ส่วนที่สาม คือ รากของต้นไม้ ซึ่งเป็นจิตลักษณะที่เป็นสาเหตุ มี 3 ด้าน คือ 1) สติปัญญา 2) ประสบการณ์ทางสังคม และ 3) สุขภาพจิต

จิตลักษณะทั้ง 3 ด้านนี้อาจใช้เป็นสาเหตุของการพัฒนาจิตลักษณะ 5 ด้าน ที่ลำต้นของต้นไม้ได้ กล่าวคือ บุคคลจะต้องมีลักษณะพื้นฐานทางจิตใจ 3 ด้านในปริมาณที่สูงเหมาะสมกับอายุจึงจะเป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตลักษณะทั้ง 5 ประการที่ลำต้นของต้นไม้ โดยที่จิตลักษณะทั้ง 5 ด้านนี้ จะพัฒนาไปเองโดยอัตโนมัติ ถ้าบุคคลมีความพร้อมทางจิตใจ 3 ด้านดังกล่าว และอยู่ในสภาพแวดล้อมทางครอบครัวและสังคมที่เหมาะสม นอกจากนั้นบุคคลยังมีความพร้อมที่จะรับการพัฒนจิตลักษณะบางประการใน 5 ด้านนี้โดยวิธีการอื่น ๆ ด้วย เพราะฉะนั้นจิตลักษณะพื้นฐาน 3 ประการจึงเป็นสาเหตุของพฤติกรรมของคนดีและคนเก่งและการอบรมเลี้ยงดูเด็ก นั้นเอง

ภาพ 1 ทฤษฎีคตินไม้จริยธรรม แสดงจิตลักษณะพื้นฐาน และ องค์ประกอบทางจิตใจของพฤติกรรมทางจริยธรรม

ลอเรนซ์ โคบลบอร์ก (Lawrence Kohlberg 1980 : 455-456) เป็นนักจิตวิทยาจาก มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เป็นผู้ให้กำเนิดคตินแบบการพัฒนาจริยธรรม และเป็นผู้ที่ได้นำทฤษฎีเกี่ยวกับ การพัฒนาจริยธรรมของเด็กมาจากความคิดของพอล โด จอห์น คูช และฌอง เปียเจต์ โดยผลงานวิจัย ในเรื่องการพัฒนาจริยธรรมของเด็กที่สอดคล้องกับทฤษฎีของพอล โด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

- ประการที่ 1 ความดี (Virtue) มีเพียงหนึ่งเดียว ไม่ใช่มีมากมาย และมักจะเป็นรูปแบบเชิงอุดมคติเพียงอย่างเดียวยุ่เสมอ
- ประการที่ 2 ชื่อของรูปแบบที่เป็นอุดมคตินี้ ได้แก่ ความเป็นธรรม
- ประการที่ 3 ความดีนั้น ไม่ใช่ของแต่จะเป็นสิ่งที่คิดเท่านั้น แต่ยังเป็นความรู้เกี่ยวกับ ความดีอีกด้วย ใครก็ตามที่รู้จักความดี ก็จะเลือกเฉพาะสิ่งที่ดี
- ประการที่ 4 ประเภทของความรู้เกี่ยวกับความดี ซึ่ง ได้แก่ คุณความดีทั้งหลาย
- ประการที่ 5 คุณความดีสามารถสอนกันได้

ประการที่ 6 เหตุผลที่ว่าความดีสอนกันได้ เพราะเรารู้จักความดีกันแต่เพียง ฉานฉวยหรือระดับต่ำ

ประการที่ 7 เหตุผลที่เราคิดว่าความดีไม่สามารถสอนได้ เพราะความดีเคียวกัน เป็นที่รู้จักแตกต่างกันไปในระดับต่าง ๆ และการสอนโดยตรงไม่สามารถเกิดขึ้นได้ตามระดับ

ประการที่ 8 การสอนคุณธรรม ได้แก่ การตั้งคำถามและการบอกแนวทาง ไม่ใช่ การให้คำตอบ (ชวัชชัย ชัยจิรฉายากุล, 2538 : 165-166)

ฮอฟแมน (Hoffman 1979 : 958-966) มีแนวคิดจริยธรรมใกล้เคียงกับบราวน์ (Brown 1965 : 411) ในการจำแนกองค์ประกอบ โดยฮอฟแมนเชื่อว่าจริยธรรมเป็นกระบวนการ ถัมพันธ์ข้ามชาติ (Internationalization) ของ 3 องค์ประกอบที่มีอิสระ ได้แก่

1) ความคิดทางจริยธรรม (Moral Thought) เป็นกระบวนการคิดประเมินคุณค่า พฤติกรรม จริยธรรม ได้แก่ ความคิดทางจริยธรรม การตัดสินใจทางจริยธรรม และใช้เหตุผลทาง จริยธรรมเป็นต้น

2) ความรู้สึกทางจริยธรรม (Moral Feeling) ได้แก่ ความรู้สึกทางจริยธรรม ทัศนคติทางจริยธรรม ปฏิกริยาทางจริยธรรม เป็นต้น

3) การกระทำทางจริยธรรม (Moral Behavior) หมายถึง การกระทำหรือ พฤติกรรมการแสดงออกทางจริยธรรม ได้แก่ การปฏิบัติทางจริยธรรม พฤติกรรมทางจริยธรรม เป็นต้น

คณะกรรมการโครงการศึกษาจริยธรรมไทย (กรมวิชาการ 2527 : 5 อ้างใน กำพล ชูรัตน์ 2528 : 15) ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางจริยธรรม และได้ผลสรุป องค์ประกอบของ จริยธรรมได้ 3 ประการ คือ

1) องค์ประกอบด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจเหตุผลของความ ถูกต้องดีงามโดยกระบวนการคิด

2) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจ ศรัทธาเลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมนั้นมาเป็นแนวปฏิบัติ

3) องค์ประกอบด้านพฤติกรรมการแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรม การกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูกหรือกระทำผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ กัน

5.3 หลักคุณธรรมของสังคัม

คุณธรรมตามแนวศาสนาพุทธ ศาสนาพุทธให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุที่เป็นธรรมมะเอระมากกว่า คิทธิชาติ เอะระ และสมุมมดิเอะระ เพราะพระพุทธองค์ทรงเน้นให้บุคคลนั้น ๆ ครอบงำถึงความพร้อมภายในตัวของผู้นั้นเอง และทำการฝึกฝนอบรม เพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดมากกว่าสภาพร่างกาย หรือความมีอายุของตนเอง ถ้าหากบุคคลนั้นบรรลุจุดหมายสูงสุดมากกว่าสภาพร่างกาย หรือความมีอายุของตนเอง ถ้าหากบุคคลนั้นบรรลุจุดหมายสูงสุด ไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด ย่อมเป็นผู้สูงอายุด้วยคุณธรรม หรือจะกล่าวได้ว่า คุณธรรมของผู้สูงอายุนั้นในวัยเด็ก หนุ่ม สาว ผู้ใหญ่ ซึ่งพุทธศาสนาถือว่า ผู้สูงอายุเหล่านี้ เป็นสาระสำคัญของศาสนา เป็นการมุ่งเน้นด้านคุณธรรมภายในตัวของบุคคล

ดังนั้น ในสังคัมพุทธศาสนา ผู้น้อยย่อมเคารพ เชื่อฟัง อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ อันเนื่องมาจากคุณธรรมของผู้ใหญ่ เราจะเห็นได้ว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลหนึ่งของสังคัมที่มีคุณสมบัติเด่นเฉพาะตัว อันเป็นปัจจัยทำให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ความที่ศาสนากำหนด เพราะวัยของผู้สูงอายุมิสติปัญญา ความเพียรพยายาม โดยการพัฒนาฝึกฝนตนเอง เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายในระดับหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุในพุทธศาสนานับเป็นสมาชิกกลุ่มหนึ่งของสังคัม และเป็นกลุ่มที่มีฐานะและความสำคัญมากกว่าสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ (พระสูตร และอรรถกถา, 2525 : 354)

คุณธรรมของพระพุทธศาสนามีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ตัวคน เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนให้คนเป็นคนดี ซึ่งประกอบด้วยหลักคำสอน 3 ประการ คือ การเว้นจากความชั่ว การทำความดี และการทำจิตใจของคนให้บริสุทธิ์ ผ่องใส หมกจกจากกิเลส

1. การเว้นจากการทำชั่ว แยกออกได้เป็นการเว้นจากการทำชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ ดังนั้นการเว้นกระทำชั่วทางกายประกอบด้วย การละเว้น 3 ประการ คือ

- 1) การ ไม่ฆ่าสัตว์
- 2) การ ไม่ลักทรัพย์หรือฉ้อโกง
- 3) การ ไม่ประพฤตินิโคตม

การละเว้นการกระทำชั่วทางวาจา ประกอบด้วยการละเว้น 4 ประการ คือ

- 1) การ ไม่พูดคำเท็จ
- 2) การ ไม่พูดต่อเสียด ไม่ดูแองให้แตกความสามัคคี
- 3) การ ไม่พูดหยาบคาย
- 4) การ ไม่พูดเพ้อเจ้อ

การละเว้นการกระทำชั่วทางใจ ประกอบด้วยการละเว้น 3 ประการ คือ

- 1) การไม่คิดอยากได้ของผู้อื่น
- 2) การไม่คิดพยายามปองร้าย
- 3) การไม่คิดกระทำผิดทำนองครองธรรม

2. การกระทำความดี คือ การทำแต่กุศล มีบุญญกิริยาวัตถุ 9 ประการ คือ

- 1) ทนมัช คือ การบริจจาคทานด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- 2) สัตตมัช คือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ และไม่ประพฤติผิดในกาม
- 3) ภวานามัช คือ การทำจิตใจให้สงบ เพื่อความบริสุทธิ์ของใจ

3. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ผ่องใส หอมจดจจากกิเลส ซึ่งมีคุณธรรมอยู่ 4 ประการ หรือพรหมวิหาร 4 คือ

- 1) การมีจิตที่เมตตา คือ มีความรักใคร่ ปราบปรามให้ผู้อื่นเป็นสุข
- 2) การมีจิตที่กรุณา คือ มีความสงสารคิดช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์
- 3) การมีจิตมุทิตา คือ มีความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่น ได้มีความสุข
- 4) การมีจิตที่มีอุเบกขา คือ การวางเฉยไม่ถือใจ ไม่เสียใจ มีใจเป็นกลาง
(มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531: 246-247)

คุณธรรมตามแนวศาสนาคริสต์ คุณธรรมของผู้สูงอายุในคริสต์ศาสนานั้น จะ คำนึงตามกฎเกณฑ์ที่พระเจ้าทรงมอบให้ ซึ่งปรากฏอยู่ในบัญญัติ 10 ประการ โคอไซ้แบบอย่าง ของพระเยซู คริสต์ เป็นแนวในการดำเนินชีวิต มีบทบัญญัติในพระคริสต์ธรรมคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับ ผู้สูงอายุ ดังนี้

คำอธิษฐานของชายชราผู้หนึ่ง “ข้าแต่พระเจ้า พระองค์ทรงสอนข้าพระองค์ ตั้งแต่ เด็ก ๆ มา และข้าพระองค์ยังป่าวร้องราชกิจมหัศจรรย์ของพระองค์ แม้จะถึงวัยชราและผมหงอกก็ คม ข้าแต่พระเจ้า ขออย่าทอดทิ้งข้าพระองค์เสีย จนกว่าข้าพระองค์จะประกาศถึงอนุภาพของพระ องค์แก่ชาติพันธุ์ถัดไปและฤทธิ์เดชของพระองค์ แก่ผู้ที่เกิดมา” (สดุดี 71:17,18)

แสดงให้เห็นว่า คำกล่าวข้างต้น ผู้สูงอายุมิเจตนาที่จะทำหน้าที่ตีบทดองค์การ ของพระเจ้าให้กับคนรุ่นต่อไป

คุณธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ตามแนวคริสต์ศาสนา คือ คุณธรรมความรัก ต่อพระเจ้า และต่อเพื่อนมนุษย์ และบทบัญญัติ 10 ประการ ดังนั้นสรุปคุณธรรมมีด้วยกันดังนี้

1. ความรัก
2. ความรับผิดชอบต่อน้ำที่
3. การสำรวจทางวาจา
4. ความซื่อสัตย์
5. การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
6. การให้เกียรติแก่บิดามารดา
7. อย่างน่าอัศจรรย์
8. อย่างดีกทวิ
9. อย่างดีเยี่ยม
10. อย่างดีเยี่ยม

จากบทบัญญัติ 10 ประการดังกล่าว เป็นหลักคุณธรรมที่ชาวคริสต์พึงปฏิบัติ และหากผู้ใดสามารถปฏิบัติก็จะทำให้บุคคลนั้นได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างเป็นสุข (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ; 2531 : 643)

คุณธรรมตามแนวศาสนาอิสลาม ศาสนาอิสลามมีลักษณะที่แตกต่างไปจากศาสนาอื่นหลายประการ โดยเฉพาะแนวทางที่ปฏิบัติละเอียดมากในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันทุกขณะ จนเรียกกันว่า อิสลามเป็นธรรมบัญญัติ ที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกลมหายใจ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2531 : 645)

สมาธิในทุกสังคม เกิดมาพื้นฐานทางสังคมไม่เท่าเทียมกัน อันเนื่องจาก เพศ วัย เศรษฐกิจ ร่างกาย และสติปัญญา ในลักษณะเช่นนี้เอง อิสลามจึงได้วางกฎเกณฑ์ความประพฤติที่เรียกว่า “กฏหมาย” (ชะรีอะ) ที่ครอบคลุมการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมทุกด้าน ไม่ว่าด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม อิสลามถือเป็นเงื่อนไขในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางสังคมในวงกว้างออกไป เพื่อเกื้อกูลประโยชน์สุขร่วมกัน ท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวไว้ว่า “ไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งของเรา ผู้ที่ไม่เมตตาต่อผู้น้อยของเรา และไม่ให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสของเรา” (อรุณ บุญชม, 1403 : 1193)

อิสลามได้กล่าวถึงผู้สูงอายุ แต่ไม่ได้กำหนดไว้ว่า บุคคลมีอายุเท่าใด จึงเป็นคนชรา หลักฐานเรื่องนี้ปรากฏทั้งในอัล-กุรอานและ ฮัด-หะดีษ ว่า

“พระองค์ คือ ผู้ทรงสร้างพวกท่านจากธุติ แล้วจากเชื้ออสุจิ แล้วจากก้อนเลือด แล้วทรงให้พวกท่านคลอดออกมาเป็นทารกแล้ว เพื่อพวกท่านจะได้บรรดเป็นผู้ใหญ่ของพวกท่าน แล้วเมื่อพวกท่านจะได้ชราลง และ (แม้ว่า) ในหมู่พวกท่าน มีผู้ถูกให้วาญชีวิตก่อน และเพื่อพวกท่านจะได้บรรดถึงวาระที่ถูกกำหนดไว้ และเพื่อพวกท่านจะได้ใช้ปัญญา (อัล-กุรอาน 40: 67)

และท่านศาสดามูฮัมมัดยังได้กล่าวว่า

“อาซูเราะฮ์ของข้าพเจ้านั้นอยู่ระหว่างหกสิบถึงเจ็ดสิบ และมีเป็นจำนวนน้อยของพวกเขาที่มีอายุเกินนั้น” (อรุณ บุญชม, 1403 : 216)

ในการดำเนินชีวิตไปตามที่ศาสนาต้องการ บุคคลนั้นจะต้องแสดงบทบาทถูกต้องตามสถานภาพ จึงนับได้ว่าเป็นคนดีในศาสนา อาทิเช่น เมื่ออยู่ในวัยทารกถือว่าการทุกคนเกิดมาในสภาพบริสุทธิ์ ไม่มีบาป ไม่มีการฝ่าฝืนกฎของพระเจ้า เพราะอยู่ในแบบแผนที่คนกำหนดไม่ได้ ไม่ว่าทารกนั้นจะเกิดจากบิดามารดาที่นับถือศาสนาใดก็ตาม ดังนั้นในช่วงของวัยทารก การรับผิดชอบชีวิตของเด็กตกเป็นภาระแก่บิดามารดาที่จะต้องรับผิดชอบแทนลูก จนกระทั่งถึงวัยที่บรรลุนิติภาวะหรือนิติสภาวะทางศาสนา คือ เมื่อเด็กชายและเด็กหญิงเริ่มมีสภาพทางร่างกายพร้อมที่จะสืบพันธุ์เป็นพ่อแม่ได้แล้ว ถ้าหากบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว ไม่มีความผิดปกติทางด้านจิต หรือสิ่งบีบบังคับทำลายอิสรภาพในทางศีลธรรมของเขาแล้ว โดยเขาก็จะกระทำความดีความชั่วไปจนถึงวัยชราและสิ้นสุดเมื่อตาย ความตายเป็นเครื่องตัดขาดจากการกระทำของบุคคลนั้น ดังนั้นเราจะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุย่อมจะสร้างสมความดีหรือความชั่วได้มากกว่าคนในวัยอื่น ๆ ซึ่งมีคำสอนของศาสดามูฮัมมัด ได้กล่าวว่า “ชายคนหนึ่งได้อ่านท่านศาสดามูฮัมมัดว่า คนใดที่ดีที่สุด และคนใดที่ชั่วที่สุด” ท่านศาสดาคอบว่า “คนดีที่สุดก็คือคนที่มีอายุยืนยาวและการกระทำของเขาดีงาม ส่วนคนชั่วที่สุดก็คือ คนที่มีอายุยืนยาวและการกระทำของเขาเลวทราม” (อรุณ บุญชม เล่ม 8, 1403 : 1289)

คุณธรรมของศาสนาอิสลาม เป็นคุณธรรมในอุดมคติของมนุษย์ ซึ่งตามคุณลักษณะของพระเจ้า ดังตัวอย่างคุณลักษณะหรือคุณธรรม ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อัล-กุรอาน ต่อไปนี้

1. ความกรุณาปราณี (2:280)
2. ความเมตตา (17:24)
3. ความโอบอ้อมอารี (2:219)
4. ความอ่อนโยนละมุนละม่อม (17:28)
5. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (2:273)
6. การให้เกียรติแก่ผู้อื่น (49:11)
7. การอดทน อดกลั้น (2:177)
8. การให้อภัย (3:134)
9. ความยุติธรรม (4:58,135)
10. ความซื่อสัตย์ (6:153, 16:116, 4:58)

จริยธรรมในคัมภีร์ของศาสนาอิสลาม (อัล-กรุอาน)

1. ให้แบ่งชั้นการทำงานความดี (2: 148)
2. ทำคนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น (3: 109)
3. ให้ปฏิบัติภารกิจดีต่อพ่อแม่ (6: 152)
4. ให้มีมารยาทใช้วาจากับพ่อแม่อย่างสุภาพและอ่อนโยนยิ่ง (17: 23)
5. สร้างคุณธรรมด้วยการบริจาคสิ่งที่คนรัก (8: 91)
6. ให้รักษาความสะอาด (74: 4)
7. ทำคนให้เป็นผู้บริจาคทั้งยามที่ผาสุกและคับแค้น (3: 138)
8. ให้แข่งขันกันในการอดทน (3: 199)
9. ให้สำรวจคนไม่ท้อแท้และเศร้าหมอง (3: 138)
10. ทำคนให้เป็นผู้อดกลั้น และให้อภัยผู้อื่น (3: 199)

คุณธรรมตามแนวกระทรวงศึกษาธิการ (2525 : 216 - 243) ได้กำหนดคุณธรรมไว้

30 คุณธรรม คือ

1. การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์
2. ความเมตตากรุณา
3. ความไม่โทกและไม่ขโมย
4. ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ
5. ไม่ละเมิดความรักของผู้อื่น
6. การรู้จักความพอดี
7. การไม่พูดปด ไม่บิดเบือน ไม่อำพรางความจริง
8. การมีสติและความจริงใจ
9. การไม่หลงงมงายและเสพสิ่งเสพติดให้โทษ
10. ความเป็นผู้มีสติ รู้จักยับยั้งชั่งใจ รู้สึกผิดชอบชั่วดี
11. ความเป็นผู้มีเหตุผล
12. ความละเอียดและความเกรงกลัวต่อการกระทำชั่ว
13. ความขยันหมั่นเพียร
14. ความอดทนอดกลั้น
15. ความกล้าหาญและความเชื่อมั่นในตนเอง
16. ความกตัญญูกตเวที
17. ความซื่อสัตย์สุจริต
18. การทำใจให้สงบ มีสมาธิและมีอารมณ์แจ่มใส

19. ความไม่เห็นแก่ตัว
20. ความประณีตละเอียดถี่ถ้วน
21. ความรับผิดชอบ
22. ความมีน้ำใจเป็นธรรมไม่ลำเอียง
23. ความมีระเบียบวินัยและตรงต่อเวลา
24. การยอมรับการเปลี่ยนแปลง
25. มารยาทและนิสัยส่วนบุคคลในการกิน
26. มารยาทในการแสดงความเคารพ
27. หลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกัน
28. ความเป็นผู้มีวิถึวัฒนธรรมและปฏิบัติตามประเพณีนิยม
29. ความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
30. การแก้ไขข้อบกพร่อง การปฏิบัติตามจริยธรรม

5.4 คุณธรรมทางสังคม (Social Morality) เป็นคุณสมบัติหรือความประพฤติที่สังคมกำหนดกฎเกณฑ์เป็นมาตรฐานไว้ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม หรือมีคุณค่า หรือมีประโยชน์ สำหรับบุคคลหรือสังคม สามารถแบ่งคุณลักษณะของคุณธรรมได้ 5 ด้าน ดังนี้

1. คุณธรรมทางสังคมด้านความเมตตา
2. คุณธรรมทางสังคมด้านความกตัญญู
3. คุณธรรมทางสังคมด้านความซื่อสัตย์
4. คุณธรรมทางสังคมด้านความยุติธรรม
5. คุณธรรมทางสังคมด้านความเสียสละ

ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายและทัศนะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมดังกล่าวข้างต้น โดยสรุปดังนี้

1. ความเมตตา (Mercy)

ทงนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 655) ให้ความหมายของ “เมตตา” ว่า หมายถึง ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาจะให้อื่นได้สุข

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2529) กล่าวว่า “เมตตา” ได้แก่ ความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน ช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข มีความเจริญ

ปรีชา ช้างขวัญอิน (2520 : 89) ให้ความหมายของเมตตาว่าเป็นคุณธรรมที่มุ่งความสุขของผู้อื่นเป็นสำคัญ

มรรวาน สะมะฮุน (2523 : 9) ได้กล่าวถึงความเมตตาว่า คือ การกระทำความสุข ให้เกิดแก่จิตใจของผู้อื่น

ประเสริฐ แฉ่มกลิ่นทุ่ง (2510 : 70) มีทัศนะเกี่ยวกับความเมตตาของคนไทย ซึ่งประกอบด้วย ความสุภาพอ่อนโยน มีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจกว้างขวาง รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น นิยมความจริงใจ และความช่วยเหลือกัน ไม่คิดเอาเปรียบผู้อื่น มีความสงสาร ไม่จ้านตมผู้แพ้ และไม่รู้จักอาณาตของเวรผู้อื่น

เดโช สวานานนท์ (2520 : 1-5) มีความเห็นในเรื่องความเมตตาว่า คนไทยมีความสุภาพอ่อนโยนมีน้ำใจ มีความโอบอ้อมอารี ประณีประนอม และประสานประโยชน์

สรุปได้ว่า ความเมตตา เป็นคุณธรรมที่เห็นความสำคัญของผู้อื่น เพื่อบ่มใจให้ผู้อื่น มีความสุขและพ้นความทุกข์ โดยการให้ความช่วยเหลือ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น เอื้อเฟื้อเกื้อกูลซึ่งกัน และกัน รู้จักให้อภัย เป็นต้น

2. ความกตัญญู (Grateful)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 5) ให้ความหมายของ “กตัญญู” ว่า หมายถึง การรู้อุปการะที่ผู้ที่ทำให้ การรู้คุณผู้อื่น

วิระวรรณ อามระดิษ (2522 : 12) ให้ความหมายของความกตัญญูว่า ความเป็นผู้มีความสำนึกในความช่วยเหลือของผู้ที่ทำความแก่ตนและสนองคุณตามสถานภาพ

มรรวาน สะมะฮุน (2523 : 348) ให้ความหมายจากคำสอนของศาสนาอิสลาม มีรายงานเกี่ยวกับความกตัญญูว่า ท่านทั้งหลายจงทำดีต่อพ่อแม่เดิแล้วต่อไปทุก ๆ ของท่านทั้งหลาย ก็จะทำความคิดกับพวกท่าน

ชำเถื่อง วุฒิจันทร์ (2524 : 61) ตามหมวดกรรมของพุทธศาสนาของคำว่า “กตัญญู” หมายถึง ผู้รู้บุญคุณที่คนอื่นทำให้แล้วตอบแทน

สรุปได้ว่า ความกตัญญู เป็นคุณธรรมที่ให้ความสำคัญกับผู้อื่น โดยการตระหนักถึงสิ่งที่บุคคลอื่นทำประโยชน์ให้ และจะต้องมีการทำความประโยชน์ให้กับคนอื่น

3. ความซื่อสัตย์ (Honesty)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 284) ให้ความหมาย “ซื่อสัตย์” ว่า ความประพฤติตรงและจริงใจ ไม่คิดคดทรยศ ไม่คดโกง และไม่หลอกลวง

กระทรวงศึกษาธิการ กรมวิชาการ(2524) กล่าวว่า ความซื่อสัตย์ หมายถึง การกระทำที่ยึดหลักแห่งความยุติธรรมไม่เอาเปรียบผู้อื่น มีความเคารพมั่นใจในตนเอง เป็นที่ไว้วางใจของผู้อื่น มีตั้งใจและความจริงใจ

วิระวรรณ อามระดิษ (2522 : 12) ความซื่อสัตย์ หมายถึง การประพฤติปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมา ทั้งกาย วาจา ใจ ต่อตนเองและผู้อื่น

สุัทตรา สุภาพ (2536 : 8) ความซื่อสัตย์ คือ เป็นคนดี ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่เห็นแก่ได้ ไม่อยากได้ในสิ่งที่ไม่ใช่ของเราเอง หรือไม่ประพฤติผิดกฎหมายต่าง ๆ ไม่อ้ำพรางความเป็นจริง

โชติ เพชรชื่น (2524 อ้างในวุฒิชัย นายวงศ์ศรีสุข, 2536 : 18) ความซื่อสัตย์ หมายถึง คุณลักษณะด้านความรู้สึกรู้จักคิดหรือระดับจิตใจของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นต่อวัตถุสิ่งของ เมื่อบุคคลนั้นพบปะหรือสัมผัสระดับจิตใจมีความมั่นคงมิได้ผันแปร ไปตามความต้องการของตนเองหรือของผู้อื่น

ทวี บุญยเกตุ (2515 อ้างในแสงรุ่ง ผ่องใส, 2535 : 50) มีการกล่าวอบรมบุตรไว้ในหนังสือพ่อสอนลูกว่าให้ยึดถือคุณธรรม ความซื่อสัตย์ เป็นแนวทางในการปฏิบัติและได้จำแนกความซื่อสัตย์ออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง หมายถึง การรู้จักถนอมตนเอง ไม่กล้ากระทำในสิ่งที่ได้ชื่อว่าไม่สุจริต แม้ว่าจะไม่มีใครรู้เห็น เป็นการทำตามคำพูดโดยไม่ทลวงไหว
2. ความซื่อสัตย์ต่องาน ได้แก่ การมีความซื่อตรง เทียงธรรม ไม่เอาเปรียบเปรียบผู้อื่น หรือแสวงหาผลประโยชน์ในทางไม่ชอบ
3. ความซื่อตรงต่อเพื่อนฝูง เป็นคุณสมบัติของเพื่อนที่ดี มีความซื่อตรงต่อเพื่อน จะมีความรักและความปรารถนาดีต่อเพื่อน ไม่คดโกง หรือคิดทรยศหักหลังเพื่อน

สรุปได้ว่า ความซื่อสัตย์เป็นคุณธรรมหนึ่งที่บุคคลควรยึดถือปฏิบัติและควรปลูกฝังให้แก่เยาวชนรุ่นต่อ ๆ ไป เนื่องจากเป็นคุณธรรมที่แสดงออกซึ่งความปรารถนาดีต่อบุคคลทั่ว ๆ ไป อันจะก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคม โดยการประพฤติปฏิบัติอย่างมีตั้งใจและจริงใจ

4. ความยุติธรรม (Justice)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 677) ให้ความหมาย "ยุติธรรม" ว่า ความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล

อุกฤษ มงคลนาวิน (2521 : 3-4) มีทัศนะเกี่ยวกับความยุติธรรมว่า ผู้ที่มีความยุติธรรมควรจะทำปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยเสมอภาคเท่าเทียมกัน ไม่มีอคติ หรือเลือกที่รักมักที่ชัง

กัญญา สาร (2520) มีความเห็นว่า ความยุติธรรมเป็นหลักสำคัญที่จะทำให้ทุกคนอยู่ในสังคมโดยปราศจากความขัดแย้ง คือการเคารพในความยุติธรรม โดยบุคคลต้องเคารพในความมีเหตุผล มีเมตตาธรรม มีความศรัทธาในมนุษย์ รู้จักเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน และต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะก่อให้เกิดความเป็นธรรม ความเสมอภาคในสิทธิและโอกาสแก่ทุกคน

สรุปได้ว่า ความยุติธรรมเป็นคุณธรรมที่ควรปฏิบัติกับผู้อื่นโดยเสมอภาค และเท่าเทียมกันต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม

5. ความเสียสละ (Sacrifice)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 805,854) ให้ความหมาย “เสียสละ” ว่า การบริจาค การปล่อยวาง ผละออก ละวาง (สิ่งที่ยังต้องการจะรักษาไว้กับคนอยู่เพื่อเห็นแก่ความสุขความสงบเรียบร้อย)

สุพัตรา สุภาพ (2538 : 12) ให้ความหมาย การเสียสละ ว่า ไม่หลงใหลในสิ่งที่ไม่รู้จริงในทางที่ถูกที่ควร เช่น เห็นบิดามารดาหรือญาติพี่น้องป่วยไข้ ก็ช่วยรักษาเป็นการเสียสละเวลาเพื่อบิดามารดาหรือญาติพี่น้อง หรือช่วยบริจาคสิ่งของให้แก่ผู้ประสบภัยพิบัติ

จำเริญ วุฒิจันทร์ (2524 : 25) กล่าวว่า ความเสียสละ หมายถึง ความประพฤติที่แสดงออกซึ่งการให้ปัน เกื้อกูลผู้อื่น ในเรื่องของเวลา กำลังคนและกำลังทรัพย์ และพร้อมจะให้ปันและเกื้อกูลผู้อื่น เมื่อเห็นว่าการกระทำนั้นเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ และมีความจำเป็นต่อความอยู่รอดของส่วนรวม

สรุปว่า ความเสียสละ คือการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยการสละเวลา กำลังกาย กำลังความคิด และกำลังทรัพย์ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น

7. ความสำคัญของครอบครัวต่อการอบรมด้านคุณธรรม

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญที่สุดของสังคม ซึ่งถ้าปราศจากครอบครัวแล้วสังคมอาจจะไม่มีอยู่ในโลกนี้ เพราะไม่มีใครที่จะทำหน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ของสังคม เพื่อได้ทดแทนสมาชิกเก่าที่ได้ตายจากไป เพราะฉะนั้นเราจึงพบว่าสถาบันครอบครัวมีอยู่ในทุกสังคมตลอดเวลาไม่ว่าจะ

เป็นสังคมเล็กหรือสังคมยุคโบราณขนาดไหนก็ตาม จำเป็นต้องมีครอบครัวรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเสมอ

สำหรับคำว่าครอบครัวในความหมายของวิชาสังคมวิทยาและวิชามานุษยวิทยานั้นได้ครอบคลุมขอบข่ายกว้างกว่านั้น คู่สมรสใจจะมีสถานะเป็นครอบครัวได้นั้นจะต้องมีบุตรอย่างน้อยหนึ่งคน จะเป็นบุตรแท้หรือบุตรบุญธรรมก็ได้ คู่สมรสที่ปราศจากบุตร ในทางวิชาการไม่ได้ถือว่าเป็นครอบครัว เพราะฉะนั้น นักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งชื่อ G.P. Murdock ได้นิยามครอบครัวว่า ครอบครัวคือกลุ่มสังคมซึ่งมีที่อยู่อาศัยร่วมกัน ร่วมมือในทางเศรษฐกิจ และร่วมกันให้กำเนิด (บุคคล) ให้ความหมายรวมถึง ผู้ใหญ่ทั้งสองเพศ และอย่างน้อยสองคนมีความสัมพันธ์ทางเพศเป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนี้ให้รวมถึงบุตรอย่างน้อย 1 คน จะเป็นบุตรแท้หรือบุตรเลี้ยงก็ได้ ซึ่งครอบครองโดยบุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางเพศดังกล่าว (Murdock, 1965 : 1)

เมอร์ด็อก (Murdock, 1965) ได้วิเคราะห์ครอบครัวของสังคมต่างๆ จำนวน 250 สังคมทั่วโลก และพบว่าจะต้องนิยามครอบครัวดังนี้ จึงจะครอบคลุมระบบครอบครัวทั้ง 250 สังคมได้ ถ้านิยามอย่างที่คนธรรมดาทั่วไปเข้าใจกันก็อาจจะใช้ได้เฉพาะบางสังคมเท่านั้น แท้ที่จริงแล้วมีลักษณะมากมายของครอบครัวในโลกนี้ที่ไม่ได้อยู่ในรูปแบบของครอบครัวในสังคมเรา จากข้อเท็จจริงที่ว่า ครอบครัวมีหน้าที่อันสำคัญในการผลิตบุคคลให้มีจำนวนหนึ่งในสังคมตลอดเวลา ถ้าครอบครัวมิได้ทำหน้าที่อันนี้ สังคมจะมีขึ้นมิได้หรือถ้ามีก็อันตรธานหายไปไปในที่สุด นั้นย่อมหมายความว่าครอบครัวก็จะมีขึ้นไม่ได้เช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นถ้าจำเป็นต้องมีครอบครัวให้สังคมก็ต้องหมายถึง คู่ชาย หญิง ที่มีบุตรอยู่ด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้การเริ่มต้นของครอบครัวน่าจะอยู่ที่การมีบุตรคนแรก หรือรับบุตรมาเลี้ยงเป็นครั้งแรก การสมรสหรือการแต่งงานเป็นการเตรียมตัวที่จะมีครอบครัวเท่านั้น หรือถ้าเราต้องการจะเรียกเป็นครอบครัวก็ต้องเป็นครอบครัวที่ไม่มีความสมบูรณ์แต่ประการใด (อารัง สุทธศาสตร์ : 2530, 6-8)

ครอบครัวเป็นรากฐานของสถาบันทั้งหลาย ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวกับสังคมทุกด้าน ดังนั้นบุคคลทั่วไป จึงต้องมีบทบาทและหน้าที่ต่อครอบครัว อาทิเช่น การผลิตสมาชิกใหม่ การป้องกันและเลี้ยงดูเด็ก การป้องกันสถานภาพทางสังคม การผลิตผลทางเศรษฐกิจ การให้การศึกษอบรมสั่งสอน การให้รักความอบอุ่น ฯลฯ จึงกล่าวได้ว่า ครอบครัวเป็นสังคมระดับแรกของมนุษย์ และเป็นสถาบันพื้นฐานที่มีความสำคัญ เพราะเป็นสังคมหน่วยแรกที่ทำให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม นอกจากนั้น ยังเป็นตัวกำหนดแบบแผนพฤติกรรม ความเชื่อและหน้าที่ของสมาชิกตลอดจนการแสดงความสัมพันธ์ต่อกันตามลักษณะของวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เด็กจะสร้างประสบการณ์ทางสังคมจากครอบครัว ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคม (Social Process) ที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในครอบครัว เป็นการอบรมบ่มนิสัยสมาชิกในครอบครัว เพื่อดำรงอยู่ได้ในสังคม

ครอบครัวจึงเป็นหน่วยชี้ให้เห็นถึงปริมาณและคุณภาพของผู้ที่เกิดมาว่าจะดีหรือเลว และเป็นสถาบันที่ให้ความดี หรือความไม่ดีแก่ผู้ที่เกิดมา ความดีและความชั่ว จะถูกถ่ายทอดจากรอบครัว จึงเป็นสถานที่เบื้องต้นในการทำหน้าที่ทางสังคมในการสืบทอดคุณค่า วิธีประเพณีปฏิบัติและมาตรฐานในสังคม ให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ของสังคม เป็นเสมือนบ้ำาหลอมของสังคมอันแรก ที่ทำหน้าที่หล่อหลอม บุคลิกภาพของคนแต่ละคน ให้เป็นไปตามที่สังคมกำหนดไว้ จะเป็นผลทำให้คนส่วนใหญ่ ในสังคมสามารถดำรงชีวิตทางสังคมให้สอดคล้องกันกับผู้อื่นได้

สิ่งที่ควรตระหนักในเรื่องคุณธรรมในการปฏิบัติที่แสดงออก มาเป็นพฤติกรรมเป็นสิ่งสำคัญ ฉะนั้นครอบครัวในฐานะที่มีความรับผิดชอบโดยตรงต่อการสืบทอดคุณธรรมแก่เด็กมากที่สุด จึงควรจะสำนึกในความสำคัญและบทบาทดังกล่าว นอกจากนั้น ครอบครัวยังทำหน้าที่ปลูกฝัง และถ่ายทอด (Internalize transmit) คุณธรรมให้แก่สมาชิกในปฐมวัย โดยมีบิดามารดา ปู่ย่าตายาย ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนโดยตรง หรือทำตัวแบบอย่างที่ดีให้แก่สมาชิกผู้เยาว์ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม (กัญนิภา พราหม์พิทักษ์, 2530 : 38)

นับได้ว่า สถาบันครอบครัวเป็นที่ปูพื้นฐานความรู้สึทางด้านคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม ตลอดจนปลูกฝัง และถ่ายทอด คุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่เยาวชน ตลอดจนคุณลักษณะที่พึงงามให้แก่สมาชิกในครอบครัว ได้ผลยิ่งขึ้น

8. ความสำคัญผู้สูงอายุในครอบครัวที่สามารถรับผิดชอบ เรื่องอบรมในด้านคุณธรรม

ผู้สูงอายุนับว่า เป็นสมาชิกของสังคมที่เคหผ่านฐานะทางสังคมในช่วงวัยต่าง ๆ มาแล้ว จนเป็นที่ยอมรับและเคารพ จากสมาชิกในครอบครัวและสังคม ฉะนั้นผู้สูงอายุจึงเป็นรากฐานของครอบครัว เป็นหลักฐานแห่งความเจริญก้าวหน้าของเด็ก และของคนหนุ่มสาว

ครอบครัวส่วนใหญ่ในสังคมที่มีขนาดใหญ่ โดยเฉพาะปู่ย่า ตายาย เป็นบุคคลที่ขาดไม่ได้ในครอบครัว ผู้สูงอายุเหล่านี้ ต้องทำหน้าที่รับผิดชอบ ที่สำคัญมากในครอบครัว คือ การควบคุมในเรื่องคุณธรรมของบุคคลในครอบครัวทั้งหมด เป็นผู้ชี้ว่า อะไรควร อะไรไม่ควร ถ้าบุตรหลานประพฤติออกนอกกฎเกณฑ์ของสังคม ปู่ย่า ตายาย ก็จะอบรมและสั่งสอน จึงกล่าวได้ว่า ผู้สูงอายุนั้นต้องทำหน้าที่ด้านศาสนาไปด้วย ผู้สูงอายุจึงเป็นบุคคลที่ทุกคนในครอบครัวให้ความเชื่อถือ เพราะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์อันยาวนาน รู้คิดรู้ถูกมากกว่าสมาชิกวัยอื่น ๆ ในครอบครัว โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและประเพณีวัฒนธรรม ผู้สูงอายุจึงเป็นบุคคลที่เหมาะสมที่จะควบคุมดูแลและอบรม ความประพฤติของสมาชิกในครอบครัว เพราะผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีเวลามากกว่าสมาชิกอื่น ๆ จึงสามารถที่จะอบรมลูกหลานในเรื่องคุณธรรม และอื่น ๆ ได้อย่างใกล้ชิดตลอดเวลา

เด็กทุกคนควรได้รับการอบรมสั่งสอนเรื่องคุณธรรม และผู้สูงอายุควรมีบทบาทที่สำคัญในการอบรมสั่งสอน โดยอบรมว่า สิ่งใดที่ควรกระทำ สิ่งใดไม่ควรกระทำ ผู้สูงอายุนับว่ามีอิทธิพลต่อการเติบโตของเด็ก มีบุคลิกภาพที่ดี มีลักษณะนิสัยที่ดี โดยเฉพาะการถ่ายทอดคุณธรรม เด็กจะเริ่มรับรู้ ตั้งแต่เขาวัยอันเป็นปัจจัยที่ควรอยู่ในความรับผิดชอบ และใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ จะเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม เพราะเด็กจะรับแบบอย่างในสิ่งที่ตนรับรู้ ในชีวิตประจำวันมาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต และจะมีอิทธิพลต่อตัวเด็กเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น ผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญในการถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กนำไปใช้ในวัยที่เป็นผู้ใหญ่ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เด็กจะเรียนรู้ได้จากครอบครัวทั้งสิ้น

9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยศึกษาตามลำดับปี พ.ศ. ดังต่อไปนี้

แว่นทิพย์ น.สุวพร (2518) ศึกษาเรื่อง ปัญหาและการกำหนดคนโอบาตประชากรวัยชราในประเทศไทย พบว่าคนชราในประเทศไทย ไม่ว่าจะอยู่ในเขตเมืองหรือชนบทยังอยู่ใกล้ชิดกับครอบครัว มีคู่สมรสและบุตรอยู่ด้วย และมีกิจกรรมร่วมกับบุตรหลานเต็มที่ ซึ่งมีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางจิตใจ

พิรณิธี คำนวนคิดปี และคณะ (2523) ศึกษาเรื่องความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองและปัญหาบางประการของคนชรา พบว่า คนชราส่วนใหญ่ยังอยู่ในครอบครัวชายมีบุตรหลานคอยดูแลเอาใจใส่ ทั้งยังได้รับความเคารพนับถือจากบุตรหลานอย่างดี และมีสถานภาพในครอบครัวสูง

นিকা ชูโต (2525) ศึกษาเรื่องคนชราไทย พบว่า ครอบครัว และบุตร มีบทบาทสำคัญในชีวิตของคนชรา คนชราส่วนใหญ่ยังคงอยู่ร่วมกับบุตรหลานหรือคู่สมรสทำให้ได้รับความช่วยเหลือในชีวิตประจำวัน มีบทบาทเป็นที่ปรึกษาของครอบครัว

เขมิกา ยามะรัต (2527) ศึกษาเรื่องความพึงพอใจในชีวิตของคนชราพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตมากที่สุดคือ การมีส่วนร่วมทางสังคม รองลงมาตามลำดับคือ ความสัมพันธ์กับครอบครัว สุขภาพ ฐานเศรษฐกิจ

สุมาลย์ โทมัส (2530) เรื่องการศึกษาเพื่อวิเคราะห์ เนื้อหาเอกสาร สิ่งพิมพ์ ทางวิชาการเกี่ยวกับผู้สูงอายุ พบว่าในการพัฒนาของความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุในประเทศไทย ด้าน ความคิด ความสนใจ และคุณค่า ซึ่งเป็นสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนจากเอกสารที่ศึกษาพบว่า

เรื่องอนามัยของผู้สูงอายุเป็นเรื่องที่มีผู้สนใจมากที่สุด รองลงมาได้แก่ เรื่องสิ่งแวดล้อมทางสังคม เรื่องเศรษฐกิจ และเรื่องความช่วยเหลือให้แก่ผู้สูงอายุได้รับความสนใจน้อยที่สุด

มารศรี นุชแดงพธิ (2532) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ : ศึกษากรณีผู้สูงอายุในชุมชนบ่อนไก่ กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้สูงอายุที่มีงานอดิเรกทำเวลาว่าง และมีความดีในการปฏิสัมพันธ์กับบุตรหลานสูง จะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูง

ตุมาลย์ โทมัส (2534) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาของการศึกษา ผู้สูงอายุในประเทศไทย พบลักษณะเนื้อหาแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมของผู้สูงอายุ ด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ ด้านอนามัยผู้สูงอายุ และเรื่องอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

ศรีเวื่อน แก้วกังวาล (2534) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์และทัศนคติของเด็กไทยมุสลิมต่อผู้ใหญ่ หนุ่มสาว และผู้สูงอายุ พบว่า เด็กมุสลิมโดยภาพรวมมีสัมพันธภาพที่ดี และทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุมากกว่าต่อคนหนุ่มสาว อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พรรษท์ อินทรโกเศศ (2534) ศึกษาเรื่อง ภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ และเป็นปัจจัยต่างๆ ทางครอบครัว พบว่าปัจจัยต่าง ๆ ทางครอบครัวมีผลกระทบต่อสุขภาพผู้สูงอายุ ได้แก่ สถานภาพของผู้สูงอายุในครอบครัว ขนาดของครอบครัว การได้ที่อยู่อาศัย

สุรีย์ บุญญานูหงส์ (2534) ศึกษาเรื่อง สภาพชีวิตของผู้สูงอายุในสังคมเมือง พบว่า ผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำต้องเผชิญกับปัญหาในการดำรงชีวิต ทั้งในปัจจุบันและที่คาดว่าจะเป็นไปได้ในอนาคต มากกว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูง นอกจากนี้ยังความวิตกกังวลต่อสภาวะการณี่ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตสูงกว่าอีกด้วย

เกริกศักดิ์ บุญญานูหงส์ และสมศักดิ์ ฉันทะ (2534) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนชรา กับบุตรหลาน พบว่า คนชราส่วนใหญ่รู้สึกว่ บุตรหลานในครัวเรือนยังคงให้ความเคารพนับถือและคนยังมีบทบาทในการเป็นผู้อบรมสั่งสอนให้คำแนะนำ รวมทั้งตัดสินใจในกรณีต่าง ๆ ในครัวเรือน

โสภิตา เมธาวิ (2535) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ พบว่า การได้รับการสนับสนุนทางสังคมมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

แสงรุ่ง ผ่องใส (2535) ศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรม และจริยธรรมทางสังคมของผู้สูงอายุ พบว่า 1. ภาพรวมของการแสดงพฤติกรรมและจริยธรรมทางสังคมของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ และสถานสงเคราะห์คนชรา อยู่ในระดับกลางทุกด้าน 2. ภาพรวมของการแสดงความคิด

เห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมและจริยธรรมทางสังคมของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ และสถานสงเคราะห์
คนชรา เป็นไปในทางที่ดีทุกด้าน

ดาวตรี ถิมชัยอรุณเรือง (2536) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการรับรู้กระบวนการสูงอายุ
และคุณภาพชีวิต พบว่า กระบวนการสูงอายุมิการคำนึงการเปลี่ยนแปลงดังนี้ คือ การมีอายุสูงขึ้น
ภาวะสุขภาพกายเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมพบได้เด่นชัดกว่าด้านจิตและด้านสังคม ผู้สูงอายุยังคง
สถานภาพและบทบาทการเป็นผู้นำครอบครัวด้านสังคม ส่วนด้านเศรษฐกิจลดลง ในสังคมนอก
ครอบครัวผู้สูงอายุมีสถานภาพเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ และมีบทบาทให้ความช่วยเหลือสังคม
ตามโอกาส

ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536) ศึกษาเรื่อง ข้อเท็จจริงและทัศนคติเกี่ยวกับการเลี้ยงดูและการ
ดูแลผู้สูงอายุของคนหนุ่มสาวไทย พบว่า คนหนุ่มสาวเกือบทั้งหมดเห็นด้วยกับการจัดให้มีชมรม
หรือกลุ่มก่อตั้งขึ้นเพื่อปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่และสถานภาพทางสังคมของผู้สูงอายุ

ศิริวัฒน์ ยอดเพชร และคณะ (2536) ศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนทางสังคมที่มีต่อการบริการ
สำหรับผู้สูงอายุ พบว่า ลักษณะของการสนับสนุนทางสังคมประการหนึ่งที่สำคัญได้แก่ การสนับสนุน
จากครอบครัว โดยให้การดูแลและช่วยเหลือทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

สุกานดา มุขตารี (2536) ศึกษาเรื่อง เปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องความชราในศาสนา
พุทธและศาสนาอิสลาม และสถานภาพของคนชราในสังคมไทยปัจจุบัน พบว่า คนชราทั้งสอง
ศาสนาเป็นจำนวนมากเห็นว่าคนและบุตรหลานของคนจำเป็นต้องพึ่งพากันน้อยลง แต่คนชราที่มีความ
ความห่วงใยในเรื่องศีลธรรมและความผาสุกของสมาชิกในครอบครัวเหล่านั้น คนชราจึงมีความ
ประสงค์และมีบทบาทสำคัญในการอบรมลูกหลานทางด้าน ศาสนา ศีลธรรม และช่วยแบ่งเบาภาระ
ในครอบครัว

วนิดา ภรณ์ (2537) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีส่วนกำหนดต่อการเป็นผู้สูงอายุที่ยัง
คุณประโยชน์ พบว่า ผู้สูงอายุสามารถทำกิจกรรมในชุมชนได้ถึงร้อยละ 84.9 ซึ่งเห็นได้ว่าผู้สูงอายุมี
บทบาทในกิจกรรมประเภทนี้ค่อนข้างมาก และปรากฏว่า เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการ
ศึกษา เขตที่อยู่อาศัย ฐานะสุขภาพ และการเปิดรับสื่อมวลชนก่อให้เกิดความแตกต่างในการทำ
กิจกรรมของชุมชนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วราภรณ์ แสงวัชร (2537) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม
จากครอบครัวกับสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ พบว่า สุขภาพจิตของผู้สูงอายุโดยเฉลี่ยอยู่ในระดับดีถึง 4
ด้าน ได้แก่ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์ให้มั่นคง ความสามารถในการแก้ไขปัญหาระดับ
ประจำวันได้ ความสามารถในการปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม ความสามารถ

ในการสร้างสัมพันธภาพได้ดีกับผู้อื่น ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่น อยู่ในระดับ ปานกลาง แต่ภาพรวมแล้วอยู่ในระดับดี

นพคุณ คิตุคนธ์ (2538) ศึกษาเรื่อง ความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวผู้สูงอายุ พบว่า ปัจจัยที่สามารถบ่งบอกขนาดความสัมพันธ์ของความเป็นปึกแผ่นในครอบครัวได้มากที่สุด คือ ปัจจัยทางด้านบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบในครอบครัวของบุตรหลาน

สุจิตรา นิธิธิศ (2539) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการได้รับการอุปถัมภ์จากบุตร หลานกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทยในชนบท พบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของบุตรมีความสัมพันธ์กับ บุตรที่มีผู้สูงอายุได้รับการอุปถัมภ์จากบุตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และตัวแปรที่มีอิทธิพลในเรื่อง นี้มาก มี 6 ตัวแปร และมีความสำคัญตามลำดับ คือ การได้รับการเคารพยกย่อง การได้รับการ สนับสนุนให้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน การยอมรับความคิดเห็นของผู้สูงอายุ การยอมรับและให้ อกัณห์เมื่อผู้สูงอายุทำผิดพลาด และการให้เวลาดนฮาใจใส่พูดคุยด้วย

ณัฐพงศ์ อนุวัตรธรรมง (2540) ศึกษาเรื่องการเปรียบเทียบการสนับสนุนทางสังคมที่ เกือบข้องกับสุขภาพของผู้สูงอายุชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ตอนบน พบว่าการ สนับสนุนทางสังคมในด้านการให้ความรู้ดีกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และการ ได้มีโอกาสได้ ช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งผู้สูงอายุทั้ง 2 กลุ่ม ได้รับการสนับสนุนที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และพบอีกว่าชาวไทยพุทธจะไม่ค่อยมีใครมาขอความคิดเห็น หรือคำปรึกษาในการจัดทำกิจกรรม ในหมู่บ้าน ซึ่งต่างจากชาวไทยมุสลิมซึ่งมีมากกว่า ในทางกลับกันชาวไทยมุสลิมไม่มีใครมาขอคำ ปรึกษาในเรื่องเจ็บป่วย ซึ่งต่างจากชาวไทยพุทธเช่นกัน

ตามมติฐานการวิจัย

จากการทบทวน แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เหตุผลต่าง ๆ ประกอบกับการศึกษาค้นคว้า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว สามารถกำหนดสมมติฐานในการวิจัยในครั้งนี้ได้ว่า

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐาน ดังนี้

1. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จะมีระดับความสำนึกในคุณธรรมสูง
2. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จะมีความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมสูง

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยได้กำหนดคสมมติฐานดังนี้

3. ผู้สูงอายุมีระดับความสำนึกในคุณธรรมสูง ไม่แตกต่างกันในด้าน

- 3.1 เพศ
- 3.2 ศาสนา
- 3.3 ภูมิลำเนา
- 3.4 การศึกษา
- 3.5 สถานภาพสมรส
- 3.6 เศรษฐกิจ
- 3.7 สุขภาพ

4. ผู้สูงอายุมีความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม ไม่แตกต่างกันในด้าน

- 4.1 เพศ
- 4.2 ศาสนา
- 4.3 ภูมิลำเนา
- 4.4 การศึกษา
- 4.5 สถานภาพสมรส
- 4.6 เศรษฐกิจ
- 4.7 สุขภาพ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผู้วิจัยได้กำหนดคสมมติฐานดังนี้

5. ความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้าน

- 5.1 เพศ
- 5.2 ศาสนา
- 5.3 ภูมิลำเนา
- 5.4 การศึกษา
- 5.5 สถานภาพสมรส
- 5.6 เศรษฐกิจ
- 5.7 สุขภาพ
- 5.8 ความสัมพันธ์ในครอบครัว
- 5.9 การร่วมกิจกรรมทางสังคม
- 5.10 การสนับสนุนทางสังคม
- 5.11 ความใกล้ชิดกับเยาวชน

6. ความพึงพอใจในการตีบทออกคุณธรรมของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้าน

- 6.1 เพศ
- 6.2 ศาสนา
- 6.3 ภูมิลำเนา
- 6.4 การศึกษา
- 6.5 สถานภาพสมรส
- 6.6 เศรษฐกิจ
- 6.7 สุขภาพ
- 6.8 ความสัมพันธ์ในครอบครัว
- 6.9 การร่วมกิจกรรมทางสังคม
- 6.10 การสนับสนุนทางสังคม
- 6.11 ความใกล้ชิดกับเขาวชน

7. ความสำเร็จในการขัดเกลาคุณธรรมแก่เขาวชนของผู้สูงอายุ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้าน

- 7.1 เพศ
- 7.2 ศาสนา
- 7.3 ภูมิลำเนา
- 7.4 การศึกษา
- 7.5 สถานภาพสมรส
- 7.6 เศรษฐกิจ
- 7.7 สุขภาพ
- 7.8 ความสัมพันธ์ในครอบครัว
- 7.9 การร่วมกิจกรรมทางสังคม
- 7.10 การสนับสนุนทางสังคม
- 7.11 ความใกล้ชิดกับเขาวชน
- 7.12 ความสำคัญในคุณธรรม
- 7.13 ความพึงพอใจในการตีบทออกคุณธรรม

กรอบความคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง ผู้สูงอายุกับการขับเคลื่อนทางสังคมในครอบครัวในการสืบทอดคุณธรรมแก่เยาวชนนั้น ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาผู้สูงอายุในฐานะเป็นปัจจัยศูนย์กลางของปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการแสดงบทบาทการขับเคลื่อนทางสังคมในครอบครัว โดยการพิจารณาลักษณะและความสัมพันธ์ของปัจจัยเหล่านั้นในลักษณะตัวแปรที่ร่วมเป็นองค์ประกอบของการขับเคลื่อนทางสังคมดังกล่าว ซึ่งจำแนกเป็น 3 ตัวแปร ได้แก่

(1) ตัวแปรอิสระ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ซึ่งมี 11 ตัวแปร ได้แก่ เพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ สุขภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การร่วมกิจกรรมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม ความใกล้ชิดกับเยาวชน

(2) ตัวแปรตาม เป็นลักษณะทางคุณธรรมของผู้สูงอายุ ประกอบด้วย 2 ตัวแปรคือ ความสำนึกในคุณธรรม และความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม ถือว่าเป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ

(3) ตัวแปรตาม เป็นตัวแปรด้านเยาวชน ซึ่งเป็นลักษณะความสำนึกในคุณธรรมของเยาวชน ถือเป็นเครื่องชี้ความสำนึกของการขับเคลื่อนคุณธรรมของผู้สูงอายุ

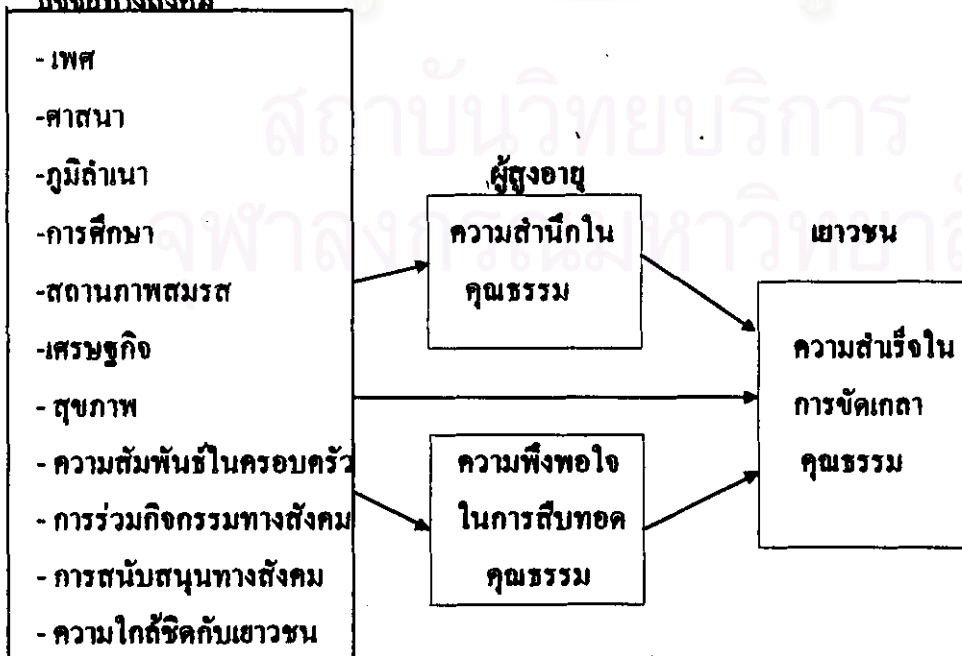
ตามความคิดข้างต้น ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานตามวัตถุประสงค์ และกำหนดกรอบความสัมพันธ์ของตัวแปรเป็นดังนี้

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

ตัวแปรตาม

ปัจจัยทางสังคม

อธิบายข้อช่วยแนวคิดทฤษฎีของสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 หลักคุณธรรมตามแนวศาสนาทั้ง 3 ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ได้ให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุว่าเป็นผู้มีความรู้สูงกว่าวัยอื่น ๆ เพราะถือว่าเป็นผู้มีความพร้อมภายในจิตใจ ซึ่งพุทธศาสนาถือว่า ผู้สูงอายุนั้นเป็นสาวกสำคัญของศาสนา เป็นผู้ที่มุ่งเน้นในการฝึกฝนอบรมคุณธรรมภายในของบุคคลที่ศาสนาถ่ายทอด จึงเป็นกลุ่มที่มีฐานะและความสำคัญมากกว่ากลุ่มวัยอื่น ๆ (พระสุตตรและอรรถา, 2525) สำหรับคริสตศาสนาได้ให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุเช่นกัน ดังบทบัญญัติในพระคริสต์อบรมคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในคำอธิบายของราชวรานหนึ่งว่า พระเจ้าได้ทรงสอนเขาตั้งแต่เด็กมาจนถึงวัยชรา เขาควรที่จะประกาศอนุภาพของพระองค์ ซึ่งคือคุณธรรมทั้งหลาย แก่ผู้ที่เกิดมาในรุ่นหลัง (สคูตี 71: 17) ส่วนศาสนาอิสลามนั้นได้ให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุไม่ต่างกัน จากคำสอนของศาสดามุฮัมมัดที่กล่าวไว้ว่า "ไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งของเรา ผู้ที่ไม่เมตตาต่อผู้น้อยของเรา และไม่ให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสของเรา" (อรุณ บุญชม, 1403: 1193) และ "คนดีที่สุดในศาสนาคือคนที่มีอายุยืนยาว และการกระทำของเขาดีงาม" (อรุณ บุญชม, 1403: 289) นอกจากนี้คำนิยามวัฒนธรรมในสังคมโดยรวม ได้ให้ความสำคัญแก่ผู้อาวุโสในรูปของการเคารพนับถือ เชื้อพียง อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ อันเนื่องมาจากคุณธรรมของผู้สูงอายุเอง จากเหตุผลดังกล่าวจึงตั้งสมมติฐานข้อที่ 1 ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ จะมีความสำนึกในคุณธรรมสูง

สมมติฐานที่ 2 จากแนวคิดความพึงพอใจในแง่มุมมองที่เป็นทัศนคติของโรเซนเบิร์ก และฮอลแลนด์ (Rosenberg and Haland, 1960) ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกในเชิงนามธรรม ในลักษณะของความสุข ความสบายใจที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล ในทำนองเดียวกันหลักคุณธรรมตามแนวพุทธศาสนาในอิทธิบาท 4 ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย โดยกล่าวถึง ชั้นทะ คือ ความพอใจ หรือความต้องการที่จะทำ หรือใฝ่ใจรักที่จะทำถึงนั้นเสมอ และปรารถนาจะทำให้เห็นผลอื่น ๆ ขึ้นไป จากแนวคิดหลักการคุณธรรมดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้สูงอายุที่มีความพอใจหรือสบายใจที่จะทำหน้าที่ในการสืบทอดคุณธรรมแก่คนรุ่นต่อไป จึงเป็นเหตุผลที่ตั้งสมมติฐานข้อที่ 2 ที่กล่าวว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะมีความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมสูง

สมมติฐานที่ 3 จากทฤษฎีทางจิตวิทยาถือว่าความสำนึกในคุณธรรมเป็นความตระหนักหรือทัศนคติหรือความรู้สึกตัวในการกระทำว่า อะไรผิด อะไรถูก สิ่งใดควรกระทำ สิ่งใดไม่ควรกระทำ และแนวคิดของ Krech and Crutchfield (1984) อธิบายว่า ทัศนคติเป็นกระบวนการของ แรงจูงใจ ความรู้สึก กระบวนการความคิดของบุคคล เป็นต้น ต่อพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งแง่บวก และแง่ลบ ทัศนคติจึงเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ โดยเฉพาะผู้สูงอายุเป็นวัยที่ผ่านกระบวนการ

เรียนรู้มาช้านาน ส่วนใหญ่ผู้สูงอายุยังมีบทบาทสำคัญและสถานภาพสูงในครอบครัว เขาจะได้ทำประโยชน์ให้กับลูกหลานและสังคมมาก่อน ฉะนั้นวัยของผู้สูงอายุน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่แตกต่างกันในด้านความสำนึกในคุณธรรม จึงเชื่อว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่แล้วยังคงมีความสำนึกในคุณธรรมไม่แตกต่างกัน ไม่ว่าผู้สูงอายุนั้นจะอยู่ในกลุ่มใดก็ตาม ดังต่อไปนี้

3.1 เพศ เป็นลักษณะข้อเท็จจริงทางชีววิทยา เป็นสถานภาพโดยกำเนิดของบุคคลที่มีความสำคัญมาก จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ที่ความรับผิดชอบและการแสดงออกของบุคคลตามลักษณะเพศ สังคมแต่ละสังคมมีวิปฏิบัติแตกต่างระหว่างเพศชายกับเพศหญิง แต่เมื่อวัยล่วงเลยเข้าสู่วัยสูงอายุ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเหล่านี้ยังอยู่ในสามัญสำนึกของเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกัน

3.2 ศาสนา หลักฐานที่เป็นคุณธรรมของศาสนา เป็นคำสอนของศาสดาในแต่ละศาสนา ทั้งพุทธ อิสลาม คริสต์ ซึ่งสอนให้คนเป็นคนดี แต่จะมีวิธีการสอนและหลักธรรมที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามแต่ละศาสนาก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือสอนให้คนเป็นคนดี และสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2531 : 643) นอกจากนั้นศาสนาเป็นที่รวมความเชื่อของมนุษย์ทุกกลุ่มชน ทุกสังคมต่างก็มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางใจ ศาสนาเป็นกรอบให้มนุษย์มีรูปแบบ มีแนวทางในการดำรงชีวิต เพื่อให้มนุษย์ได้เป็นคนดีตามอุดมคติของสังคม (สุรวุฒิ อุทธรณะ, 2536 : 1) และในทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่และทฤษฎีการจัดระเบียบสังคม ในบทที่ 2 ได้อธิบายว่าพื้นฐานของศาสนา ก็คือกลไกสำหรับการแสดงออกและสร้างจิตใจ และบรรทัดฐานของกลุ่มจะได้รับการเคารพอันเคร่งครัดต่อเมื่อผ่านพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งการทำหน้าที่ที่สำคัญทางศาสนาก่อให้เกิดการจัดระเบียบของกลุ่มและสอดคล้องกับความเห็นของ อารง สุทธา ศาสน์ ในหนังสือ "ปัญหาความขัดแย้งในสังคมพหุวัฒนธรรม" กล่าวไว้ว่า ศาสนาวัฒนธรรมจะต้องมีการตีบทอดในสังคม ทุกสังคมจะต้องมีสถาบันใดสถาบันหนึ่งเสมอที่คอยทำหน้าที่ตีบทอดศาสนาวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อให้ศาสนาวัฒนธรรมนั้นได้ติดต่อสืบเนื่องจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่งอย่างไม่มีขาดสาย สถาบันที่ทำหน้าที่ตีบทอดศาสนาวัฒนธรรมนี้ อาจจะเป็นสถาบันการศึกษา สถาบันครอบครัว วัด โบสถ์ มัสยิด หรือกลุ่มบุคคล แล้วแต่แต่ละสังคมและยุคสมัย (อารง สุทธา ศาสน์, 2519 : 136-137) ทุกศาสนาในแผ่นดินไทยล้วนแต่ช่วยให้ประชาชน เข้าวชน และสังคมอยู่ได้อย่างร่มเย็นเป็นสุข อยู่ร่วมกันได้ด้วยสันติสุขทั้งสิ้น ในการเป็นคริสตศาสนิกที่ดี เชื่อมมั่นในคำสอนของพระเจ้า มุสลิมที่เคร่งครัดในการสอนของพระอัลเลาะห์ และพุทธศาสนิกที่ปฏิบัติตามคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้น จะอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข (ไพฑูริย์ สีนถาวรค์ และคณะ, 2534: 4) จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้เชื่อว่า ผู้สูงอายุไม่ว่านับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลามย่อมมีความสำนึกในคุณธรรมไม่แตกต่างกัน เนื่องจากมีเป้าหมายเดียวกัน

3.3 ภูมิปัญญา เป็นปัจจัยสำคัญในแนวทางการดำเนินชีวิตของบุคคล ซึ่งส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคลด้วย เมื่อผู้สูงอายุเข้าร่วมรับรู้ในกลุ่มเดียวกัน ย่อมไม่มีความแตกต่างในเรื่องความรู้ตึกนิกคิด ไม่ว่าจะเป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในเมืองหรือชนบท

3.4 การศึกษา ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมและแนวคิดการขัดเกลาทางสังคม ที่ช่วยให้บุคคลมีความเจริญทั้งทางด้านความรู้ ความคิด อีกทั้งยังช่วยสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางสังคม ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสรับรู้ เข้าใจสิ่งต่าง ๆ และสามารถปรับตัวเพื่อดำรงชีวิตที่ดี ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความรู้ตึกนิกคิดในทางบวก การที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมรับรู้ร่วมกันในกลุ่มกิจกรรมทางสังคม นั้น ทำให้ได้รับการขัดเกลาทางสังคม เป็นผลให้เกิดการพัฒนาตนเองที่ไม่แตกต่างกัน

3.5 สถานภาพสมรส จากทฤษฎีบทบาทของ Broom and Selznick (1997) อธิบายว่าเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่เกี่ยวกับตำแหน่งเฉพาะทางสังคม ซึ่งสามารถบ่งชี้ถึงประสบการณ์ในการดำรงชีวิตครอบครัว อีกทั้งกำหนดบทบาทและสถานภาพทางสังคมของบุคคล ซึ่งจะต้องมีหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกัน ย่อมจะมีสถานภาพและบทบาทอื่น ๆ ติดตามมา เช่น การเป็นบิดามารดา ปู่ย่าตายาย ส่วนหน้าที่ต้องปฏิบัติร่วมกันคือ การอบรมสั่งสอน คุณค่าความประพฤติกของบุตรหลาน ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพโสด คู่ หม้าย หรือหย่าร้าง คุณธรรมย่อมไม่แตกต่างกัน

3.6 เศรษฐกิจ รายได้แสดงถึงสถานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้บุคคลมีศักยภาพในการเลือกทำกิจกรรมที่ตนเองพอใจ แม้ว่ารายได้นำมาซึ่งความมั่งคั่งและเป็นตัวกำหนดฐานะความเป็นอยู่ รวมทั้งกำหนดวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล แต่ไม่มีผลต่อความรู้ตึก ความสำนึกเรื่องความชั่ว ความดี ซึ่งอยู่ภายในจิตใจของผู้สูงอายุที่ผ่านการขัดเกลาทางสังคมจากสถาบันต่าง ๆ ในสังคมชั่วอายุที่ยาวนานกว่าวัยอื่น ๆ ฉะนั้น รายได้ไม่ทำให้เกิดความแตกต่างในความสำนึกด้านคุณธรรมของผู้สูงอายุ

3.7 สุขภาพ เป็นปัจจัยหลักในชีวิตของคนเรา เพราะมีผลต่ออารมณ์มีส่วนร่วมในบทบาททางสังคมและเป็นวิถีทางที่ผู้อื่นจะปฏิบัติต่อเรา สุขภาพกลายเป็นอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในครอบครัว การงาน หุมชน และใช้เวลาว่าง โดยเฉพาะในวัยสูงอายุ (Atchley, 1980 : 108 อ้างใน มารศรี นุชแสงทลี, 2532 : 28) จากทฤษฎีการทำลายตัวเองซึ่งเชื่อว่าร่างกายของผู้สูงอายุสร้างภูมิคุ้มกันน้อยลง จึงทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพไม่แข็งแรงโดยภาพรวม เพราะเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ สมรรถภาพทางร่างกาย จิตใจ และสังคม จะเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ก็ไม่มีผลต่อความรู้ตึกและทัศนคติเพราะทัศนคติมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอื่น ๆ เช่น ความคิด การแสดงออก ความเชื่อ ค่านิยม และความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ฉะนั้น สุขภาพจึงไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างในความสำนึกคุณภาพของผู้สูงอายุ

สมมติฐานที่ 4 จากทฤษฎีหนึ่งขงพุทธศาสนาในอิทธิบาท 4 ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย คือ (ฉันทะ) - ความพอใจหรือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำสิ่งนั้น อยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ผลยิ่งขึ้น ๆ ขึ้นไป แนวคิดความพึงพอใจของ Porte และ Lower (1968 : 30) ได้กล่าวถึงความพึงพอใจและผลผลิดว่า รางวัลเป็นเหตุให้เกิดความพึงพอใจและการทำงานก่อให้เกิดรางวัล นอกจากนั้นความพึงพอใจในแง่มุมที่เป็นทัศนคติของ Rosenberg และ Holland (1960 : vol.3) กล่าวว่า เป็นส่วนที่เป็นความรู้ความเข้าใจ ความนึกคิด ความรู้สึก ซึ่งมีผลต่อการกำหนดพฤติกรรม ดังนั้นความพึงพอใจในแง่นี้ เป็นความรู้สึกเชิงนามธรรมในลักษณะของความศุข ความสบายใจ ที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล ทำนองเดียวกับทัศนะของ Poitrenaud (1980 : 742 อ้างในเขมิกา ชามะรัต, 2527 : 16) กล่าวว่า ความพึงพอใจในชีวิตต้องควบคุมในด้านต่าง ๆ เช่น ชีวิตการทำงาน ความรู้สึกทางอารมณ์ ชีวิตครอบครัว ชีวิตสังคม ตลอดจนการใช้เวลาว่างกับ กิจกรรมต่าง ๆ ที่สนใจ ดังนั้นการที่ผู้สูงอายุจะมีความพึงพอใจในการทำหน้าที่สืบทอดคุณธรรม ซึ่งเป็นบทบาทที่ผู้สูงอายุกระทำมาตลอดโดยไม่ต้องคำนึงถึงความแตกต่างของปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวในปัจจัยด้านต่าง ๆ ซึ่งอธิบายเช่นเดียวกับข้อ 3.1-3.7 เนื่องจากความพึงพอใจในการแสดงบทบาทในการอบรมสั่งสอน ซึ่งเป็นวิธีการสืบทอดคุณธรรมนั้นจะมีอยู่ในทุกกลุ่มของผู้สูงอายุไม่แตกต่างกันในทุกปัจจัยดังกล่าว

สมมติฐานที่ 5 ได้มีอธิบายในสมมติฐานที่ 1 และ 3 ในบางประการแล้ว ซึ่งปัจจัยที่ได้อธิบายไปมีดังนี้คือ เพศ ศาสนา ภูมิลำเนา การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ และสุขภาพ ซึ่งทุกปัจจัยนี้ถือว่าเป็นตัวแปรที่สำคัญทุกตัวแปร นอกจากนี้ยังมีตัวแปรที่สำคัญจะต้องมาอธิบายเพิ่มเติมจากตัวแปรดังกล่าวข้างต้น คือ

5.1 ความสัมพันธ์ในครอบครัว เขมิกา ชามะรัต (2537 : 31) กล่าวว่า เป็นสถานภาพความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวของผู้สูงอายุ ซึ่งได้แก่คู่สมรสและบุตรหลาน โดย การที่ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเอาใจใส่ การยกย่อง และได้รับความสำคัญจากครอบครัว เป็นต้น เช่นเดียวกับ อารง สุทธศาสตร์ (2530 : 30) อธิบายว่า ก่อนระบบอุตสาหกรรม ครอบครัวส่วนใหญ่เป็นสังคมขนาดใหญ่ โดยเฉพาะปู่ ย่า ตา ยาย เป็นบุคคลที่ขาดไม่ได้ในครอบครัว และทำหน้าที่สำคัญมาก คือการควบคุมในเรื่องศีลธรรมจรรยาของบุคคลในครอบครัวทั้งหมด เป็นผู้ชี้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร ถ้าบุตรหลานมีความประพฤติผิดนอกฐานอกทาง ปู่ ย่า ตา ยาย ก็จะคอยท้วงติง รวมทั้งทำหน้าที่ทางด้านศาสนาและประเพณีวัฒนธรรม ดังนั้นจึงได้รับความเชื่อถือจากสมาชิกในครอบครัว

5.2 การร่วมกิจกรรมทางสังคม จากทฤษฎีกิจกรรมบราว (Barrow and Smith, (1979) เชื่อว่า กิจกรรมทางสังคมเป็นเรื่องสำคัญของมนุษย์ทุกคนทุกวัย กิจกรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สูงอายุที่สุขภาพและชีวิตที่ดี และพบว่าบุคคลที่มีกิจกรรมจะมีการปรับตัวได้ดีทั้งทาง

ร่างกาย จิตใจ และสังคมด้วย นอกจากนั้นทฤษฎีบทบาทและทฤษฎีความต่อเนื่อง ซึ่งตรงกับแนวคิดของ Barrow and Smith (1973) เน้นว่า บุคคลควรที่จะรักษาระดับกิจกรรมทางสังคมของคนไว้เมื่ออย่างเข้าวัยสูงอายุ โดยรักษาระดับกิจกรรมทางสังคมไว้ได้ จะมีผลต่อสภาพจิตใจเกี่ยวกับตนเองในทางบวก ทั้งจะเป็นผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จในชีวิต และมีคุณค่ามีประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคมสืบไป

5.3 การสนับสนุนทางสังคม จากแนวความคิดการสนับสนุนทางสังคมนั้น เป็นการได้รับข้อมูลข่าวสารที่ทำให้เชื่อว่ามีคนให้ความรัก ความเอาใจใส่ ให้ความยกย่อง มองเห็นคุณค่า ทำให้เขารู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น (Cobb, 1976 อ้างใน ณัฐพงศ์ อนุวัตรธรรม, 2540) และสอดคล้องกับแนวคิดของจินตนา ตูนิพันธ์ (2529) ได้อธิบายว่าสังคมนั้นจำเป็นต้องมีการพึ่งพา ระหว่างกัน มีความไว้วางใจ และช่วยเหลือกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและความรู้สึกซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคง รู้สึกว่าตนเป็นที่ยอมรับของสังคม อันจะทำให้มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขและมีความหมายขึ้น อนึ่งการที่ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวและสังคมเป็นผลที่ทำให้ผู้สูงอายุมีความสำนึกในคุณธรรม

5.4 ความใกล้ชิดกับเยาวชน จากแนวความคิดการจัดเถาทางสังคมและทฤษฎีกิจกรรมนั้น ในการที่ผู้สูงอายุได้มีความใกล้ชิดกับเยาวชน ย่อมเป็นโอกาสที่ผู้สูงอายุได้มีเวลาพูดคุยแนะนำปรึกษา อบรมสั่งสอน กระตุ้นเตือน ชี้แนะแนวทางให้ถูกหนทางได้รับทราบอย่างถูกต้องต่อเนื่องเป็นระเบียบ ซึ่งทำให้เกิดการปรับตัวและมีปฏิสัมพันธ์ขึ้นระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลานที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน และสอดคล้องกับแนวคิดของ เดอร์ไคม์ (Durkheim, 1954) ของแรงยึดเหนี่ยวของสังคมในหน้าที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างของสังคม คนในสังคมยังจำเป็นต้องยึดถือหลักศีลธรรมร่วมกัน (นพคุณ ศิสุคนธ์, 2538) ซึ่งโยงถึงทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่และทฤษฎีการจัดระเบียบทางสังคม เนื่องจากเมื่อบุคคลเข้ามาในสังคม ดังนั้นสังคมต้องจัดระเบียบขึ้น เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตหรือปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในสังคม

ส่วนแมนซินีและควินน์ (Mancini, 1980 ; Quimm, 1980) เสนอทฤษฎีและงานวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุตรงกันว่าผู้สูงอายุที่สัมพันธ์กับผู้อื่น ไม่ว่าจะต่างวัยหรือวัยเดียวกัน มีความสำคัญยิ่งต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี ส่วนผู้สูงอายุที่มีร่างกายและจิตใจอ่อนแอ สาเหตุจากขาดความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับผู้อื่น นอกจากนั้นทอมสันและวอล์กเกอร์ (Thomson and Walker, 1987) รายงานว่า ความสัมพันธ์ที่เต็มไปด้วยไมตรีจิตระหว่างผู้สูงอายุและเด็กทุก ๆ วัย จะเสริมสร้างสุขภาพจิตและขวัญแก่ผู้สูงอายุ

และอีริกสัน (Erikson, 1964) ศึกษาว่าผู้สูงอายุที่ยังคงมีสัมพันธ์ภาพกับเด็กรุ่นลูก รุ่นหลาน (Intergenerational relationships) ทั้งในครอบครัวและนอกครอบครัว จะเป็นผู้สูงอายุที่มีจิตใจมั่นคง ไม่ค่อยเศร้าสร้อย ทำใจยอมรับความชราและความตายของผู้ใกล้ชิดและของตนเองได้ เพราะความสัมพันธ์ต่างวัยทำให้ผู้สูงอายุประจักษ์แจ้งในวัฏจักรของชีวิต (Life Cycle) โดยมองเห็นว่า ชีวิตของคน กิจกรรมทางชีวิต หรือชีวิตทางสังคมของคน ได้มีคนรุ่นลูกหลานมา รับสืบทอด จากทฤษฎีแนวคิดเหล่านี้เป็นเหตุผลที่ทำให้ผู้วิจัยเชื่อว่าสาเหตุของความใกล้ชิดของผู้สูงอายุกับเยาวชนเป็นผลให้เกิดความสำเร็จในการทำหน้าที่ขัณฑการของวัยของผู้สูงอายุ ดังนั้น ปัจจัยทางสังคมดังกล่าว น่าจะเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความสำนึกในคุณธรรมของผู้สูงอายุ

สมมติฐานที่ 6 คนที่อธิบายในสมมติฐานที่ 2 และ 4 จากปัจจัยทางสังคมคือ เพศ ศาสนา ภูมิฐานะ การศึกษา สถานภาพสมรส เศรษฐกิจ สุขภาพ ความสัมพันธ์ในครอบครัว การร่วมกิจกรรมทางสังคม การสนับสนุนทางสังคม และความใกล้ชิดกับเยาวชนของผู้สูงอายุ ซึ่งถือว่าเป็นตัวแปรทางสังคมที่มีอิทธิพล ที่จะเป็นตัวชี้วัดว่าตัวแปรเหล่านี้มีลำดับความสำคัญมาก น้อยเพียงใด ต่อความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ

สมมติฐานที่ 7 จากการคัดสรรตัวแปรทางสังคมที่สำคัญตามตัวแปรในสมมติฐานที่ 6 และเพิ่มอีก 2 ตัวแปร ได้แก่ ความสำนึกในคุณธรรม และความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุ เพราะถือว่าตัวแปรที่เลือกสรรมาทั้งหมด น่าจะเป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จ ในการขัณฑการคุณธรรมแก่เยาวชนของผู้สูงอายุ ตามแนวความคิดการขัณฑการทางสังคมแนวคิด และทฤษฎีคุณธรรม และทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

นิยามศัพท์ของการวิจัย

ผู้สูงอายุ (Elderly) หมายถึง บุคคลทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป

เยาวชน (Youth) หมายถึง บุคคลทั้งเพศชายและเพศหญิงที่มีอายุระหว่าง 14-25 ปี

การขัณฑการทางสังคม (Socialization) หมายถึง กระบวนการขัณฑการทางสังคม หรือ กระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยา ซึ่งมีผลทำให้บุคคล มีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ หรือเป็นวิธีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมในการศึกษานี้คือ การถ่ายทอดทางคุณธรรม

คุณธรรม (Morality) หมายถึง คุณสมบัติหรือความประพฤติที่สังคมกำหนดกฎเกณฑ์ ใ้เป็นมาตรฐาน โดยถือว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม มีคุณค่า มีประโยชน์ สำหรับบุคคลหรือสังคม และเป็น ความรู้ที่ฝึกคิดชอบ ชั่วดี ซึ่งสมาชิกในสังคมยึดถือปฏิบัติกัน

การสืบทอดคุณธรรม (Morality Transmission) หมายถึง กระบวนการสืบทอดของกฎเกณฑ์ที่คิงามที่สังคมยึดถือ โดยส่งผ่านต่อกันไปจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งจนเป็นความต่อเนื่องกัน ในการศึกษาเรื่องนี้คือ การสืบทอดคุณธรรมของผู้สูงอายุไปสู่เยาวชน

นิยามตัวแปรของการวิจัย

ความสำนึกในคุณธรรม

นิยามทั่วไป หมายถึง การตระหนักหรือการคิดได้หรือความรู้สึกลำบากในการกระทำหรือการมีตัวตนในทางสังคมวิทยา ซึ่งเป็นการรู้ตัวว่าตนเองมีอยู่หรือมีคนอื่นอยู่ด้วย และตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น ในแง่ที่รู้สึกตัวว่าจะ ไรผิดอะไรถูก ขึ้นอยู่กับบรรทัดฐานที่คิงามของสังคมเป็นตัวกำหนด

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง การตระหนักหรือการคิดได้หรือความรู้สึกลำบากตัวในการ กระทำว่าจะ ไรผิดอะไรถูกตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคม โดยการให้คุณค่าแก่คุณธรรม 5 ประการคือ

ความเมตตา หมายถึง ความปรารถนาจะช่วยเหลือให้ผู้อื่นเป็นสุข ให้พ้นจากความเดือดร้อน โดยการบริจาค

ความกตัญญู หมายถึง ความสำนึกถึงผู้ที่ทำคุณแก่ตนและคิดตอบแทนบุญคุณด้านวัตถุและจิตใจ

ความซื่อสัตย์ หมายถึง ความจริงใจ ไม่คคโลก ไม่หลอกลวงผู้อื่น

ความสุติธรรม หมายถึง ความรู้สึกรับชอบธรรมด้วยเหตุผล ซึ่งควรปฏิบัติต่อผู้อื่นโดยเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

ความเสียสละ หมายถึง ความตระหนักต่อการทำประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยการเกื้อกูลผู้อื่นในเรื่องเวลา กำลังกายและกำลังทรัพย์

ความพึงพอใจในการสืบทอดคุณธรรม

นิยามทั่วไป หมายถึง ความนึกคิดหรือความรู้สึกมีความสุขหรือความสบายใจต่อการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ในการสืบทอดคุณธรรม

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง ความนึกคิดหรือความรู้สึกมีความสุขหรือความสบายใจต่อการอบรมสั่งสอนบุตรหลาน หรือเยาวชนที่เกี่ยวกับคุณธรรม 5 ประการคือ ความเมตตา ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความสุติธรรม และความเสียสละ

ความถี่ในการจัดเกณฑคุณธรรม

นิยามทั่วไป หมายถึง ผลของความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ในการจัดเกณฑด้านคุณธรรมของผู้สูงอายุ โดยผ่านต่อไปสู่เขาวรณอย่างครบถ้วนและต่อเนื่อง

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง การให้คุณค่าของเขาวรณค่อคุณธรรม 5 ประการ คือ ความเมตตา ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความสุจริตธรรม และความเสียสละ

เพศ

นิยามทั่วไป หมายถึง ลักษณะที่แสดงให้รู้ว่าเป็นหญิงหรือชาย

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง ลักษณะที่แสดงให้รู้ว่าเป็นเพศชายและเพศหญิงของผู้สูงอายุ

ศาสนา

นิยามทั่วไป หมายถึง การสื่อสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยมีศรัทธา ความเชื่อในศาสนาและพฤติกรรมที่ยอมรับนับถือ (ประภาศรี สีหอำไพ, 2540: 23)

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ หรือศาสนาอิสลาม ที่ประชากรผู้สูงอายุยอมรับนับถือ

ภูมิลำเนา

นิยามทั่วไป หมายถึง ถิ่นที่อยู่อันเป็นแห่งสำคัญ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2539: 623)

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง ผู้สูงอายุที่มีถิ่นที่อยู่เดิมในกรุงเทพฯ หรือปริมณฑล และต่างจังหวัด โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม และให้ความหมาย ดังนี้

- กรุงเทพฯ หรือปริมณฑล คือ เมือง
- ต่างจังหวัด คือ ชนบท

การศึกษา

นิยามทั่วไป หมายถึง การจบการเล่าเรียนสายสามัญหรือเทียบเท่า

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง การจบการเล่าเรียนสายสามัญหรือเทียบเท่าของผู้ตอบแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- การศึกษาน้อย คือ ผู้ที่ไม่ได้เรียนถึงประถมศึกษา
- การศึกษাপานกลาง คือ ผู้ที่สำเร็จมัธยมศึกษาถึงมัธยมศึกษา
- การศึกษามาก คือ ผู้ที่สำเร็จอนุปริญญาถึงปริญญาตรีขึ้นไป

สถานภาพสมรส

นิยามทั่วไป หมายถึง สถานะทางการแต่งงาน

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง สถานะทางการแต่งงาน โดยดูจากความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ต่อไปนี้

- คู่ คือ ผู้ที่มีคู่สมรสอยู่ด้วยไม่ว่าจะจดทะเบียนหรือไม่ก็ตามเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 1 ปี
- โสด คือ ผู้ที่ไม่มีคู่สมรส ได้แก่ บุคคลที่เป็นโสด
- หม้าย/หย่าร้าง คือ ผู้ที่คู่สมรสตายหรือแยกกันอยู่ โดยไม่มีความสัมพันธ์ฉันท์สามีภรรยา เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 1 ปี

ฐานะทางเศรษฐกิจ

นิยามทั่วไป หมายถึง รายได้ ค่าตอบแทนและผลประโยชน์

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง รายได้ ค่าตอบแทน และผลประโยชน์ ที่ได้รับทั้งเดือน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ

- รายได้น้อย คือ ผู้ที่มีรายได้ต่ำกว่า 2,500 บาท ถึง 5,000 บาท
- รายได้ปานกลาง คือ ผู้ที่มีรายได้ตั้งแต่ 5,001 บาท ถึง 15,000 บาท
- รายได้มาก คือ ผู้ที่มีรายได้ตั้งแต่ 15,001 บาท ถึง 20,001 บาทขึ้นไป

สุขภาพ

นิยามทั่วไป หมายถึง ภาวะที่มีความสมบูรณ์ไม่บกพร่องทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง ภาวะที่มีความสมบูรณ์ ไม่บกพร่องทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มดังต่อไปนี้

- แข็งแรงดี คือ สุขภาพแข็งแรง เป็นภาวะที่บุคคลแสดงบทบาทในสังคมได้อย่างเต็มความสามารถ
- เจ็บป่วยนาน ๆ ครั้ง คือ เป็นภาวะที่มีสุขภาพแข็งแรง
- เจ็บป่วยบ่อย ๆ คือ เป็นภาวะที่สุขภาพไม่แข็งแรง ทำให้บุคคลไม่สามารถแสดงบทบาทของคนในสังคมได้

ความสัมพันธ์ในครอบครัว

นิยามทั่วไป หมายถึง สภาพความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง สภาพความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวของผู้สูงอายุ ซึ่งประกอบด้วย คู่สมรส บุตรหลาน ความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน ได้แก่ การรับประทานอาหาร การทำกิจกรรมภายในบ้าน การปรึกษาหารือ และการดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน

การร่วมกิจกรรมทางสังคม

นิยามทั่วไป หมายถึง ลักษณะของการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม ก่อให้เกิดการแบ่งปันแลกเปลี่ยนในด้านความคิด คำสั่งกาย คำสั่งทรัพย์ ตามโอกาสอันสมควร

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ ซึ่งมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา อาทิเช่น การร่วมปฏิบัติศาสนกิจ โดยการ ไปทำบุญบริจาค ฟังบรรยายธรรมที่วัด โบสถ์ และมัสยิด นอกจากนี้ ไปทัศนศึกษาและร่วมประเพณีทางสังคม

การสนับสนุนทางสังคม

นิยามทั่วไป หมายถึง การเข้าไ้ระหว่างความต้องการของบุคคลกับทรัพยากรที่หา มาได้จากสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการนั้น

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง การเข้าไ้ระหว่างความต้องการของบุคคล ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของบุคคลผู้รับ มีความรู้ดีกว่ามีความต้องการความช่วยเหลือและผู้ให้รับรู้ว่าผู้รับ ต้องการ อาทิ เช่น การให้ของคนใกล้ชิดและการรับรู้การมีคุณค่าของผู้สูงอายุซึ่งได้จากการดูแลในยามเจ็บป่วย การช่วยเหลือเป็นเงินและสิ่งของ การพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางศาสนา การสนับสนุนให้ถ่ายทอดความรู้ความสามารถของผู้สูงอายุในด้านคุณธรรม ตลอดจนการให้เกียรติและความเคารพนับถือ

ความใกล้ชิดกับเยาวชน

นิยามทั่วไป หมายถึง การติดต่อเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้สูงอายุ กับเยาวชน ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน

นิยามปฏิบัติการ หมายถึง การติดต่อเกี่ยวข้องกับอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้สูงอายุกับเยาวชนที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน ในลักษณะของการมีเวลาพูดคุยด้วย การร่วมกิจกรรมทางศาสนา การ ไปเป็นเพื่อนร่วมงานสังคม การเล่นกีฬาหรือออกกำลังกายด้วยกัน และการซื้อของหรือจ่ายตลาดด้วยกัน